

Namngivning av fysiska miljöer vid Karolinska Institutet: en historisk översikt och inventering

Promemoria skriven på uppdrag av Arbetsgruppen för
medicinhistoriska och etiska aspekter på historiska
minnesmärken och samlingar på Karolinska Institutet,
2021-09-21

Petter Hellström, Institutionen för idé- och lärdomshistoria, Uppsala
universitet



**Karolinska
Institutet**



Namngivning av fysiska miljöer vid Karolinska Institutet: en historisk översikt och inventering

INNEHÅLL

Bakgrund	1
Namngivning vid Karolinska Institutet: en historisk översikt	2
Den tidiga historien: ett kungligt institut	2
Flytten till Norrbacka: mecenaterna tar plats	3
Campus Solna och Campus Flemingsberg: stora män och kvinnliga pionjärer	5
Namngivningens historia vid Karolinska Institutet: slutsatser och diskussion	17
Namn med kopplingar till antropologisk rasforskning	19
Namn med kopplingar till rasbiologi och rashygien	24
Namn med kopplingar till nazism och antisemitism	27
Samtidens kontroverser – och framtidens	31
Tack!	31
Källförteckning	33
Arkivkällor	33
Tryckta källor	33
Bilaga 1. Namngivna fysiska miljöer vid Karolinska Institutet	42
Bilaga 2. Personer som gett namn åt fysiska miljöer vid Karolinska Institutet	52

Bakgrund

Den 1 oktober 2020 inrättade rektor Ole Petter Ottersen en arbetsgrupp med uppdrag att utreda ”medicinhistoriska och etiska aspekter på historiska minnesmärken och samlingar” vid Karolinska Institutet (KI). Gruppen leds av professor Gert Helgesson. Enligt rektors instruktioner ska arbetet ske i två etapper, varav den första ska behandla ”historiska minnesmärken, namngivning av vägar, salar etc. med koppling till historiska personer vid KI med vad vi idag uppfattar som etiska förhållningssätt”.¹ Syftet med här föreliggande promemoria är dels att inventera befintliga namn och teckna en översikt över namngivningens historia vid KI – att utreda när, hur och varför KI:s miljöer har namngivits på det sätt som har skett – dels att identifiera och i viss mån utreda namn med kopplingar till rasforskning och andra former av rasism. Till denna översikt och utredning fogas inventeringar över namngivna fysiska miljöer vid KI liksom över de personer som fått ge namn åt dessa miljöer (se bilagorna 1 respektive 2).

Sedan en tid tillbaka har det framkommit kritik mot historiska minnesmärken vid KI. Kritiken, som främst har riktat in sig på statyer och namn på vägar, byggnader och salar, har inte enbart handlat om minnesmärkenas vara eller icke vara. Namnens fysiska närvaro på campusområdet har även setts som ett bevis på att KI inte har gjort upp med sin historia, i synnerhet den roll som KI har spelat som arena för rasism. Inte minst har det handlat om arvet efter Anders och Gustaf Retzius, som under 1800-talet bedrev rasforskning vid KI. Exempelvis publicerade *Läkartidningen* år 2008 ett kritisk inlägg av en läkarstudent (Ghelichkhan 2008). I samma anda emottog rektor 2014 en skrivelse från doktoranden i neurovetenskap Nicolas Guyon, som menade att namnet Retzius borde avlägsnas från Retziuslaboratoriet, Retzius väg och föreläsningssalen Gustaf Retzius.² Olof Ljungström och Eva Åhrén vid Enheten för medicinens historia och kulturarv ifrågasatte i ett svar värdet av att avlägsna namnet Retzius och förordade istället en bredare ”genomlysning” av rasforskningens historia vid KI. De föreslagna åtgärderna inbegrep publiceringen av information om Anders och Gustaf Retzius roll i rasforskningens historia på KI:s webbsidor och skyltar i anslutning till deras byster och porträtt, anordnandet av öppna föreläsningar och ett vetenskapligt symposium med inbjuden internationell expertis samt sammanställandet av en ”vitbok” om rasforskningens historia vid KI.³ Dessa åtgärder har till viss del genomförts.

År 2015 riktade en serie kritiska artiklar i *Dagens Nyheter* ytterligare ljus mot historien, återigen i relation till Anders och Gustaf Retzius (af Kleen 2015a; 2015b;

¹ KIA dnr 1-736/20: Medicinhistoriska och etiska aspekter på historiska minnesmärken och samlingar på Karolinska Institutet – uppdrag och arbetsgrupp, Rektor, Karolinska Institutet, 2020-10-01.

² KIA dnr 2-1273/14: Nicolas Guyon (Karolinska Institutet) till Anders Hamsten (Karolinska Institutet), 2014-03-30.

³ KIA dnr 2-1273/14: Historisk bakgrund och diskussion av frågan om namnet Retzius, Olof Ljungström och Eva Åhrén, Karolinska Institutet, 2014-08-18.

2015c; 2015d; 2015e; 2015f; 2015g; 2015h; 2016). År 2020, samtidigt som Black Lives Matter-protesterna pågick för fullt i främst USA och Storbritannien, grundades föreningen Studenter för en rättvis vård och akademi (STRÄVA), som aktivt driver frågan om att flytta undan fysiska minnesmärken över Anders och Gustaf Retzius, samt att byta namn på de lokaler som uppkallats efter dem.⁴ I en skrivelse daterad 19 augusti 2020 föreslog Olof Ljungström och Eva Åhrén att Anders Retzius byst skulle magasineras och att Retziuslaboratoriet skulle döpas om, samt att namngivningarna av byggnader, vägar och hörsalar skulle ”uppdateras”.⁵ I skrivande stund kvarstår namnet Retzius på en väg, en byggnad och en sal, medan ett par fysiska minnesmärken har ställts i förvar. Vissa av de mänskliga kvarlevor som insamlades av Anders och Gustaf Retzius har återbördats, medan andra kvarstår i KI:s förvar. Sedan en tid tillbaka har KI även en webbsida som samlar information om rasforskningens historia vid KI. Webbsidan meddelar även hur KI arbetar med det rasistiska arvet.⁶

I juli 2021 skrev *Dagens Nyheter* återigen om frågan, och rapporterade då om min pågående utredning (af Kleen 2021).

Namngivning vid Karolinska Institutet: en historisk översikt

Som institution har KI:s funnits i över 200 år. Men rent fysiskt började inte det nuvarande KI att ta fysisk form förrän på 1940-talet i samband med flytten från Kungsholmen till Norrbackaområdet. KI äger idag inga egna lokaler, utan hyr dem från externa förvaltare, främst Akademiska Hus och i viss mån Statens Fastighetsverk och Hemsö.⁷

Den tidiga historien: ett kungligt institut

När KI skriver sin egen historia brukar man räkna tillblivelsen till 1810 (Lennmalm 1910, 108; Liljestrand 1960a, 1; Rocca 2010, 5; Falkenberg et al. 2013, 21; se även Johannisson et al. 2010). Det var nämligen den 13 december 2010 som Karl XIII (r. 1809–1818) tillstyrkte riksdagens förslag om att i Stockholm upprätta ett ”Institut till danande af skicklige Fätläkare” (Lennmalm 1910, 105). Bakgrunden var bristen på militärläkare, aktualiserad av det nyss utkämpade kriget mot Ryssland, samt Sveriges krigsförklaring – bara några veckor tidigare – mot Storbritannien (Lindblad 2000, 16; Rocca 2010, 75).

Under sina första år kallades inrättningen för Medico-Chirurgiska Institutet, eller kort och gott för Institutet. Det kungliga attributet ”Karolinska” tillkom i samband

⁴ STRÄVA:s stadgar slår fast att föreningen ska ”bekämpa diskriminering på grund av hudfärg, kön, könsuttryck, sexuell läggning, fysisk eller psykisk funktionsvariation, religion, härkomst och ålder, och arbeta för ett fullständigt upplyst, progressivt och jämlikt universitet.” Stadgar antagna 2021-03-07, artikel 2.7.

⁵ Förslag: Namngivning av restaurang och café i Aula Medica, Maria Deckeman och Olof Ljungström, Karolinska Institutet, 2013-04-08.

⁶ <https://ki.se/om-ki/ki-och-arvet-efter-anders-och-gustaf-retzius-detta-har-hant> (2021-06-22).

⁷ KIA dnr 2-1724: Lokalförsörjningsplan 2020–2023, fastställd av Konsistoriet 2020-06-08.

med att Institutet fick fasta lokaler på Kungsholmen. Namnet är inte bara en hyllning till kungamakten utan även ett tidigt försök av Institutets företrädare att skriva historia. I ett brev till Kungl. Maj:t daterat den 4 februari 1817 begärde en kommitté vid Medico-Chirurgiska Institutet att det

ovanför porten till det nu föreslagna auditorium och laboratorium chemicum måtte få sättas en inscription som, genom att den blifver prydd med det nu och i alla tider vördade Carlarnes namn, för alltid finge fästa nationens tacksamma minne vid denna lyckliga period, uti hvilken denna för det allmänna bästa så lofvande inrättning blifvit grundlagd; och torde kommitterade i anledning häraf få den nåden att i underdånighet föreslå, om icke besagda inskription må blifva antingen Carolinum eller Carolinska Institutet (Lennmalm 1910, 141–142).

Kungen svar är daterat den 18 februari: ”Beträffande den av Eder – – – gjorda underdåniga hemställan rörande en Inscription antingen af Carolinum eller Carolinska Institutet [...] hafve Wi i nåder beslutit att denna Inscription må blifva *Carolinska-Institutet* [...]”. Under de påföljande åren omnämndes inrättningen omväxlande som Carolinska Institutet, Medico-Chirurgiska Institutet eller enbart som Institutet. Namnet **Carolinska-Medico-Chirurgiska Institutet** skrevs in i 1822 års reglemente och var därefter det gällande (Lennmalm 1910, 141–142). Den nu gällande, mindre omständliga beteckningen **Karolinska Institutet** togs i bruk 1968 (Falkenberg et al. 2013, 21).

Under 1940- och 1950-talen flyttades verksamheten gradvis från Kungsholmen till Norrbackaområdet i Solna, där det fanns en tomt stor nog att husera såväl forskning och undervisning som Stockholms nya storsjukhus, som efter förslag från KI kom att heta Karolinska Sjukhuset (Liljestrand 1960a, 356) – trots att Sveriges statschef vid tillfället för namngivningen hette Gustaf, och trots att landet förvandlats till en parlamentarisk demokrati. Ännu idag använder KI den historiska kopplingen till kungahuset och Karl XIII i kommunikations- och marknadsföringssyfte.⁸

Flytten till Norrbacka: mecenaterna tar plats

Under efterkrigstiden växte ”en stad för medicinsk forskning och undervisning” fram i Norrbacka-området (Liljestrand 1960a, 394). Men trots alla nya byggnader, laboratorier, undervisningssalar, konferensrum, restauranger, vägar och utemiljöer förblev namngivning efter person en mycket ovanlig företeelse vid KI. Fram till slutet av 1990-talet var det endast undantagsvis som fysiska miljöer namngavs efter person. De namngavs i långt högre grad efter funktion. Exempelvis namngavs byggnader i huvudsak efter den institution som de huserade.

⁸ Se exv. <https://ki.se/om-ki/viktiga-artal> (2021-06-15), <https://nyheter.ki.se/kungen-beskyddare-av-karolinska-institutets-200-arsjubileum> (2021-06-15), <https://nyheter.ki.se/i-ar-firar-karolinska-institutet-200-ar> (2021-06-15), <https://www.linkedin.com/school/karolinska-institutet/about/> (2021-06-15).

I den lista över befintliga byggnader, som återfinns i ”Utbyggnadsplan-1989 för Karolinska Institutet med Tomtebodaoområdet”,⁹ finns bara fyra byggnader eller delar av byggnader som är namngivna efter person: Wallenberglaboratoriet, Berzeliuslaboratoriet, Restaurang Jöns Jacob och Theorells flygel (en tillbyggnad till Biokemi). Vid sidan om de två kulturhistoriska byggnaderna – Gammelgården och Tiondeladan – benämns byggnaderna istället utifrån institution eller funktion: de heter Anatomi, Bakteriologi, Biokemi, Medicinsk fysik, Medicinsk kemi, Toxikologi, Tumörbiologi, CMB (cell- och molekylärbiologi), IMM (institutet för miljömedicin), KI-undervisning osv.

I samband med att KI i växande grad började ta emot donationer från privata givare fick kungens namn emellertid sällskap av mecenaternas. De första personnamn som kom att användas vid KI, förutom Karl, var Nobel och Wallenberg. I teorin hade ett medicinskt Nobelinstitut under ledning av Hugo Theorell inrättats redan 1937, men kriget kom emellan och det var inte förrän 1948 som Nobelinstitutets tre avdelningar (biokemi, cellforskning och neurofysiologi) kunde invigas – och då var byggnaderna ännu inte färdigställda. Uppförandet och utrustandet av lokalerna bekostades dels av Nobelstiftelsen, men också av svenska staten och en rad stiftelser, främst bland dem Knut och Alice Wallenbergs stiftelse samt Rockefeller Foundation (Liljestrand 1960b, 576–586).

Donationerna från Wallenberg lämnade tydliga spår: 1960 fanns inte mindre än tre namngivna Wallenberglaboratorier vid KI. **Wallenbergstiftelsens laboratorium för experimentell cellforskning** togs i bruk 1950,¹⁰ medan **Wallenbergstiftelsens laboratorium för fysiologisk kemi** stod färdigt 1951.¹¹ Det nuvarande Wallenberglaboratoriet uppfördes i samband med att KI firade sitt 150-årsjubileum och blev därmed det tredje i raden av Wallenberglaboratorier. Byggnaden stod färdig 1959 och kallades då för ”Lab. 59” (Liljestrand 1960a, 392–393), men när byggnaden formellt invigdes påföljande år namngavs den istället som **Wallenbergstiftelsens jubileumslaboratorium 1960**. Det är dock inte alla mecenater som lämnat efter sig sina namn. Exempelvis kan nämnas att Statens institut för folkhälsan, som delvis finansierades av Rockefeller Foundation,¹² inte döptes efter Rockefellerfamiljen (den stora hörsalen i huset heter idag Rockefeller, men den fick detta namn långt senare). Inte heller Riksföreningen mot cancer, som genom en donation möjliggjorde den fysiska konstruktionen av institutionen för tumörbiologi (Klein 1960, 225), fick se sitt namn på byggnaden.

⁹ KIA: Utbyggnadsplan-1989 för Karolinska Institutet med Tomtebodaoområdet, sid. 28. Arkiverad som bilaga till Lokalnämndens protokoll 1989-04-19 §8, Universitetsförvaltningen och medicinska fakulteten, Lokalnämndens protokoll 1978–1989, serie A5F:1.

¹⁰ Wallenbergstiftelsens laboratorium för experimentell cellforskning finansierades i huvudsak av Knut och Alice Wallenbergs stiftelse, men även av Rockefeller Foundation samt ett antal andra finansiärer, inklusive svenska staten (Caspersson 1960, 214–215).

¹¹ Wallenbergstiftelsens laboratorium för fysiologisk kemi finansierades i huvudsak av Knut och Alice Wallenbergs stiftelse, men även av Rockefeller Foundation (Theorell 1960, 104).

¹² Den totala byggnadskostnaden för Statens institut för folkhälsan uppgick till 1 775 000 kr varav Rockefeller Foundation bidrog med 1 000 000 kr (Liljestrand 1960a, 395; jfr Fosdick 1939, 22).

Campus Solna och Campus Flemingsberg: stora män och kvinnliga pionjärer

Om kungen satt ensam på tronen under KI:s tidiga historia, och fick sällskap av ett litet antal mecenater under efterkrigstiden, så har namngivningspraktikerna förändrats dramatiskt under senare år. Samtidigt som man har fortsatt att inpränta det kungliga namnet, liksom att uppkalla fysiska miljöer efter mecenater, har KI nämligen börjat namnge miljöer efter framstående forskare samt i viss mån efter läkare och folkbildare. Utvecklingen har varit exponentiell: det första personnamnet tillkom 1976, men det stora flertalet namn av detta slag har tillkommit från sent 1990-tal och framåt – många av dem helt nyligen. Namnen har inte bara satts på nytillkomna miljöer, utan i flera fall har äldre byggnader, salar och vägar döpts om. Sammantaget kan man tala om en närmast fullständig omorientering när det gäller namngivning: från att huvudsakligen namnge fysiska miljöer efter funktion eller institution, med undantag för vissa byggnader finansierade med hjälp av donationsmedel, har KI anammat vad som möjligen kan beskrivas som ett brittiskt eller amerikanskt namngivningsmönster, där byggnader, konferensrum, undervisningssalar och andra fysiska miljöer frikostigt namnges efter mecenater och forskare. Genom att knyta an till enskilda individer på detta sätt har KI emellertid blottas sig för de kritiker som – på samma sätt som i Storbritannien och USA – riktar in sig på politiskt kontroversiella eller moraliskt belastade individer som KI genom sin namngivning tycks omfamna.

Först ut i denna nya trend var två byggnader uppkallade efter Jöns Jacob Berzelius (1779–1848). Byggnaden som idag heter **Berzeliuslaboratoriet** stod färdig redan 1972, men gick då under det mer prosaiska namnet ”Laboratorieblocket” eller ”Labblocket”. Den döptes om och fick sitt nuvarande namn fyra år senare. Anledningen till namnbytet framgår inte i de handlingar jag har sett, men säkert är att det nya namnet diskuterades och godkändes på högsta nivå: namnbytet handlades först av Laboratorieblockets styrelse för gemensamma angelägenheter i maj 1976, varpå det nya namnet fastställdes av rektorsämbetet den 1 juli samma år.¹³ Vad gäller den angränsande byggnaden **Restaurang Jöns Jacob**, som uppfördes i anslutning till Berzeliuslaboratoriet och stod färdig 1978, har jag inte hittat något formellt beslut. Säkert är dock att laboratoriebyggnadens namn kom först: när Laboratorieblocket bytte namn 1976 fanns redan planer för restaurangen, men den hade ännu inget namn i de handlingar jag har sett.

Utifrån de dokument jag har sett namngavs inga fysiska miljöer efter person mellan 1978 och 1993. Men i och med den fysiska omdaning av (västra) Norrbackaområdet – som från 1990-talet och framåt omskapades som Campus Solna – tillkom inte bara ett betydande antal nya byggnader, inom- och utomhusmiljöer, utan även ett helt nytt förhållande till namngivning. Under Bengt Samuelssons ledning (1983–1995) och än mer under Hans Wigzell (1995–2003) började KI att mer eller mindre systematiskt namnge vägar, byggnader, salar och andra fysiska miljöer efter personer.

¹³ KIA dnr 865/76: Karolinska Institutet, Styrelsen för Laboratorieblocket, 1976-05-24; Rektorsämbetets beslut, 1976-07-01.

Som påpekats ovan tillkom Nobelinstitutets byggnader under efterkrigstiden, men utan att namnet Nobel avspeglades i byggnadernas namn. Så blev det inte när Nobelstiftelsens nya hus invigdes 1993. I ovan nämnda ”Utbyggnadsplan-1989 för Karolinska Institutet med Tomtebodaoområdet” omnämndes den nya byggnaden som ”KI-Forum”.¹⁴ Byggnaden hette fortfarande ”KI-Forum” när KI:s lokalnämnd sammanträdde den 3 oktober 1991. I andra dokument omtalas byggnaden som ett ”Nobelhus”.¹⁵ Men när den väl invigdes 1993, hette den **Nobel Forum**. Att byggnadens stora hörsal skulle heta **Wallenbergsalen** tycks KI och Knut och Alice Wallenbergs Stiftelse ha kommit överens om redan 1986.¹⁶

I efterhand tycks året 1993 markera en brytpunkt vad gäller namngivningen av KI:s fysiska miljöer – och inte bara på grund av Nobel Forum och Wallenbergsalen. I samband med institutionsreformen KI-93 anlades eller uppfördes nämligen flera nya vägar, byggnader och lokaler, som i hög grad namngavs efter person.

Först ut i denna utveckling var **Scheelelaboratoriet**. Redan under planeringsfasen döpte man det nya laboratoriet efter Carl Wilhelm Scheele (1742–1786), en framstående apotekare utan någon koppling till KI. Byggnaden stod inte färdig förrän 1997, men omnämns som ”Scheelelaboratoriet” i flera handlingar daterade 1994, inklusive avtalet mellan KI och Akademiska Hus om uppförandet av ”ett nytt stort laboratorieblock i nära anslutning till byggnad 95:22”.¹⁷ I sammanträdesprotokollet för lokalnämnden vid KI den 22 februari samma år omnämns den planerade byggnaden som ”nybygget [...] med arbetsnamnet Scheele-laboratoriet”. Därefter verkar namnet ha satt sig: vid lokalnämndens följande två sammanträden, den 15 mars respektive den 4 maj 1994, omnämns byggnaden kort och gott som ”Scheele-laboratoriet” respektive ”det nya Scheelelaboratoriet” (jfr Bergström et al. 2010, 78). Jag har inte hittat något formellt beslut i ärendet.

I utvecklingsplanen för KI Campus, daterad oktober 1997, återfinns en karta över Norrbackaoområdet. Fyra byggnader är då namngivna efter person: Berzeliuslaboratoriet, Restaurang Jöns Jacob, Nobel Forum och Scheelelaboratoriet (Akademiska Hus och Karolinska Institutet 1997: 23). Varför Theorells flygel och Wallenberglaboratoriet inte finns utmärkta på kartan vet jag inte, men den ger i alla fall en bild av hur begränsat fenomenet att namnge efter person fortfarande var så sent som 1997.

¹⁴ KIA: Utbyggnadsplan-1989 för Karolinska Institutet med Tomtebodaoområdet, sid. 34. Arkivförd som bilaga till Lokalnämndens protokoll 1989-04-19 §8, Universitetsförvaltningen och medicinska fakulteten, Lokalnämndens protokoll 1978–1989, serie A5F:1.

¹⁵ KIA dnr 475/86: Angående uppförande av ett ”Nobelhus” på Karolinska Institutet, Jan Lindsten (Karolinska Institutet) till Nobelstiftelsens Styrelse, 1985-05-28; Ansökan om medel för uppförande av ett ”Nobelhus” på Karolinska institutet, Bengt Samuelsson (Karolinska Institutet) till Knut och Alice Wallenbergs Stiftelse, 1986-04-30.

¹⁶ KIA dnr 475/86: Peter Wallenberg och Gunnar Hoppe (Knut och Alice Wallenbergs Stiftelse) till Karolinska Institutet, 1986-10-07.

¹⁷ KIA dnr 2269/94: Avtal avseende ”Scheele-laboratoriet, undertecknat av Gunnar Lustig för Karolinska Institutet, 1994-02-04.

Efter kemisten Berzelius och apotekaren Scheele följde tre anatomer, som alla var verksamma vid KI under 1800-talet: Anders Johan Hagströmer (1753–1830), Anders Retzius (1796–1860) och Gustaf Retzius (1842–1919). Först på tur för namngivning stod raritetsbiblioteket. I en skrivelse till rektor, daterad 11 juni 1996, föreslog namngivningskommittén genom Bengt Pernow och Björn Tengroth att det bibliotek som idag heter **Hagströmerbiblioteket** skulle få namnet ”Retziusbiblioteket”. Eftersom namnet Retzius kommer att återkomma finns anledning här att återge motiveringen:

I kommittén har vi väckt förslaget att detta raritetsbibliotek skall benämnas Retziusbiblioteket. Detta namn är intimt förknippat med både KI och SLS [Svenska Läkaresällskapet]. Anders Retzius (1796–1860) var professor i anatomi och histologi vid KI, liksom hans son Gustaf (1843–1919). Traditionen fullföljdes med Gustafs son Magnus, som var professor i obstetrik vid KI [rättelse: Magnus Retzius var Gustaf Retzius farbror].

Dessa tre namn intar likaså en central plats i SLS:s historia där alla var ordförande och hedersledamöter. Retziusmedaljen i guld utgör en av de finaste utmärkelser SLS kan utdela.

Dessa tre Retzii var därutöver stora boksamlare och Anders R var vid sidan av sitt uppdrag som inspektor (rektor) även ansvarig för KI:s bibliotek. Stora delar av deras samlingar finns nu i KIBIC:s [Karolinska Institutets bibliotek och informationscentral] vård och SLS:s bibliotek. Därutöver kan nämnas att Anders R:s far, Linné-lärjungen Anders Johan [sic] Retzius, professor i naturalhistoria vid Lunds universitet var en flitig författare. Hans böcker finns i original-utgåva vid KIBIC.¹⁸

Wigzell avslög dock begäran med hänvisning till att han redan hade ”reserverat” namnet Retzius för ”ett större laboratorium”.¹⁹ Fem månader senare återkom namngivningskommittén med ett nytt förslag:

Vi återkommer i rubricerat]. ärende och har i enlighet med Ditt önskemål funderat vidare på lämpligt namn. [...] Vårt förslag är att raritetsbiblioteket benämns Hagströmerbiblioteket vid Karolinska institutet [...].

Anders Johan Hagströmer (1742–1830) var professor i anatomi vid Kirurgiska Undervisningsväsendet och blev 1816 Inspektor vid Kungl. Karolinska Medico-Chirurgiska Institutet. Han tog initiativ till det bibliotek som var embryot till KIBIC. Det omfattade i starten 6.000

¹⁸ KIA dnr 4087/96: Bengt Pernow och Björn Tengroth (Karolinska Institutet) till Hans Wigzell (Karolinska Institutet), 1996-06-11.

¹⁹ KIA dnr 4087/96: Angående raritetsbiblioteket och dess benämning, Hans Wigzell (Karolinska Institutet) till Bengt Pernow och Björn Tengroth (Karolinska Institutet), 1996-06-28.

volymer, som Hagströmer samlade ihop, merparten från hans privata boksamling. 1825 gav han på egen bekostnad ut KI:s första och hittills enda kompletta katalog över böcker vid biblioteket.

Hagströmer var en av grundarna till Svenska Läkaresällskapet.²⁰

I sitt svar till Pernow och Tengroth, daterat 10 januari 1997, tillstyrkte Wigzell det nya namnförslaget,²¹ som har använts sedan dess. Jag har inte hittat något formellt beslut i ärendet.

Retziuslaboratoriet stod inte klart förrän 2001. Men redan 1996 var alltså namnet ”reserverat”.²² Senast i november 1998 var namnet officiellt, vilket framgår av ett beslut avseende detaljplanen för det framtida laboratoriet, fattat av Byggnadsnämnden i Solna den 18 november 1998.²³ Namnet används också i det svar till Stadsarkitektkontoret i Solna, som undertecknades av universitetsdirektör Rune Fransson den 17 december samma år.²⁴ Jag har inte hittat något formellt namngivningsbeslut i ärendet.

Jag har inte heller sett någon motivering för namnet Retzius i de handlingar som rör Retziuslaboratoriet. Men det är möjligt att det inte behövdes. Som framgår ovan i stycket om raritetsbiblioteket – och som kommer att framgå nedan i diskussionen om gatunamnen – var namnet Retzius mycket positivt konnoterat vid KI. Namnet var också etablerat sedan tidigare, bl.a. genom den årligt återkommande **Retziusföreläsning** inom cellbiologi, genetik och tumörbiologi, som inrättades av Medicinska fakultetsnämnden den 19 november 1981 efter förslag från Georg Klein, Tomas Hökfelt och Nils Ringertz.²⁵ Förslagsställarna framförde inte någon egentlig motivering för namnet Retzius, men bifogade däremot en sida med ”bakgrundsinformation” i form av fotokopierade utdrag ur *Svensk Uppslagsbok*, där någon hade markerat valda stycken med en penna. I det fotokopierade utdraget om Anders Retzius fanns fyra stycken markerade: de behandlar hans berömmelse, hans betydelse för KI, hans bidrag inom anatomisk forskning och hans tidiga bruk av mikroskop. I utdraget om Gustaf Retzius har någon markerat två stycken som behandlar hans ställning vid KI samt hans internationella berömmelse.²⁶

²⁰ KIA dnr 4087/96: Ang KI:s och SLS:s raritetsbibliotek och dess benämning, Bengt Pernow och Björn Tengroth (Karolinska Institutet) till Hans Wigzell (Karolinska Institutet), 1996-11-06.

²¹ KIA dnr 4087/96: Angående raritetsbiblioteket och dess namn, Hans Wigzell (Karolinska Institutet) till Bengt Pernow och Björn Tengroth (Karolinska Institutet), 1997-01-10.

²² Jfr Bergström et al. 2010, 80)

²³ KIA dnr 4316/98: Detaljplan för del av kv Scheele med Retziuslaboratoriet, Karolinska Institutet, upprättad i november 1998, Solna Stad, Stadsarkitektkontoret, 1998-11-23.

²⁴ KIA dnr 4316/98: Detaljplan för del av kv Scheele med Retziuslaboratoriet, Karolinska Institutet, upprättad i november 1998, Rune Fransson och Kerstin Cavallin (Karolinska Institutet) till Stadsarkitektkontoret (Solna Stad), 1998-12-17.

²⁵ KIA dnr 1056/81: Utdrag ur protokoll fört vid sammanträde den 19 november 1981 i Medicinska fakultetsnämnden, Karolinska Institutet, 1981-11-19.

²⁶ KIA dnr 1056/81: Georg Klein, Tomas Hökfelt och Nils R. Ringertz (Karolinska Institutet) till Fakultetsnämnden (Karolinska Institutet), 1981-10-01.

Det är ett tydligt tecken på tyngden av namnet Retzius, att förslaget att instifta en Retziusföreläsning gav upphov till en intern dragkamp. I ett brev daterat 21 oktober 1981 tillstyrkte Lars-G. Elfvin, Curt von Euler, Åke Flock, Gunnar Grant och David Ottoson förslaget att inrätta föreläsningen, men de tillade att professorn i anatomi borde ingå i föreläsningsnämnden och att neurobiologi borde innefattas jämte cellbiologi, genetik och tumörbiologi, ”om föreläsningen ska ha den benämningen”.

Anledningen härtill är att namnet Retzius internationellt definitivt förknippas med i första hand nervforskning. [...] Alternativt skulle en specialföreläsning avsedd för områdena cellbiolog, genetik och tumörbiologi erhålla annan benämning och en Retziusföreläsning eventuellt senare instiftas för det neurobiologiska området.²⁷

När förslaget kom upp för beslut i fakultetsnämnden fanns inte neurobiologi med som ämne, men däremot hade föreläsningens ändrats från ”Retziusföreläsningen” till ”Anders Retzius föreläsningen”, rimligen med tanke på att det främst var Gustaf Retzius som var berömd för nervforskning. Föreläsningen inrättades den 19 november 1981.²⁸

I sammanhanget bör även nämnas **Retziusrummet**. I ett brev daterat 6 maj 2003, ställt till Jan Carlstedt-Duke och Bengt Norrving, meddelade institutionen för neurovetenskap, genom prefekt Lars Olson, att man i Retziuslaboratoriet hade inrättat ett särskilt ”Retziusrum” i syfte att ”uppmärksamma Anders och Gustaf Retzius insatser och deras betydelse för KI generellt och för anatomi, histologi och neurovetenskap i synnerhet”. Retziusrummet innehöll förutom ”en del av de verk som far och son Retzius åstadkom (bl.a. serien ’Biologische Untersuchungen’ och andra klassiska verk)” även ”en del möbler, målningar mm”. Olson framhöll att rummet utöver ”den vetenskapshistoriska funktionen” även lämpade sig för sammanträden i mindre grupper. Det framgår av brevet att Anders och Gustaf Retzius byster vid tillfället stod uppställda ”just utanför respektive just innanför den östra entrén till Retziuslab”.²⁹

Även om det inte tycks ha pågått några kritiska diskussioner internt, så fanns andra uppfattningar om arvet efter Anders och Gustaf Retzius som pockade på uppmärksamhet utifrån. Exempelvis lånade KI 1999 ut två målningar föreställande Anders och Gustaf Retzius till Statens Historiska Muséer för utställningen ”Skelett i garderoben”.³⁰ 2010 beslöt KI att låna ut ”en hjärna identifierad som professor Gustaf

²⁷ KIA dnr 1056/81: Lars-G. Elfvin, Curt von Euler, Åke Flock, Gunnar Grant och David Ottoson (Karolinska Institutet) till Medicinska fakultetsnämnden (Karolinska Institutet), 1981-10-21.

²⁸ KIA dnr 1056/81: Stadgar för Retziusföreläsningen vid Karolinska institutets medicinska fakultet, 1981-10-01; Stadgar för Anders Retzius föreläsningen vid Karolinska institutets medicinska fakultet, 1981-11-19.

²⁹ KIA dnr 3052/03: Retziusrummet i Retziuslab, Lars Olson (Karolinska Institutet) till Jan Carlstedt-Duke och Bengt Norrving (Karolinska Institutet), 2003-05-06.

³⁰ KIA dnr 4883/99: Förlängning av lån, Kristian Berg och Karl-Olof Cederberg (Statens Historiska Museer) till Eva Jonsson (Karolinska Institutet), 1999-12-12.

Retzius” till Etnografiska museet för en utställning som skulle ”fördjupa och problematisera diskussionen kring de historiska samlingarna av vad som benämns som ’humanmaterial’.”³¹

Så sakteligen började också det okritiska förhållningssättet till far och son Retzius ifrågasättas internt. Exempelvis skrev läkarstudenten Pouya Ghelichkhan i ett debattinlägg i Medicinska föreningens (MF) kårtidning *Medicor* (1/2008), som även trycktes i *Läkartidningen* (21/2008), att det förvisso var ”motiverat” att namnge fysiska miljöer efter far och son Retzius med anledning av deras bidrag till medicinsk forskning samt till KI som institution, men att deras engagemang för rasistisk ”pseudovetenskap” och deras bidrag till framväxten av rasbiologin och rashygien i Sverige hade tystats ned på ett oegentligt sätt (Ghelichkhan 2008). Efter förslag från Olof Ljungström arrangerade MF den 8 maj 2008 en temakväll om ”KI och rasforskningens historia”, där både Ghelichkhan och Ljungström medverkade.³² Det tycks som om Ghelichkhans åsikter delades eller åtminstone kom att delas av andra unga personer verksamma vid KI: när *Dagens Nyheter* skrev om frågan 2015 rådde i alla fall ingen brist på kritiska studenter och forskare att intervjua.

Det kan vara lämpligt här att säga något om de olika nivåerna av beslutsfattande: namngivningarna av Retziuslaboratoriet och Retzius väg gick genom rektor, men det gjorde inte namngivningarna av Retziusföreläsningen och Retziusrummet. Den tidvis decentraliserade namngivningen av KI:s fysiska miljöer kan vidare illustreras av en skrivelse från Hans Jörnvall till Hans Wigzell, daterad 9 oktober 1998. I brevet meddelar Jörnvall ett redan fattat namngivningsbeslut, nämligen att den gemensamma föreläsningssalen för institutionerna MBB (medicinsk biokemi och biofysik) och IMM (miljömedicin), belägen i Scheelelaboratoriet, skulle döpas om till **Samuelssonsalen** efter Bengt Samuelsson (f. 1934) vid en planerad ceremoni den 16 december samma år; enligt Jörnvall hade salen tidigare benämnts som ”Scheele-salen”.³³ I sammanhanget bör påpekas att namngivning efter en icke avliden kollega, som bara tre år tidigare varit rektor (och namngivarens chef), tydligt avviker från mönstret vid KI, även om det även finns andra exempel.

Som kontrast till sådan decentraliserad namngivning kan man ta namngivningen av Norrbackaområdets vägnät, som var så pass centraliserad att beslutet fattades över huvudet på KI:s rektor. I mars 1997 fick Berg Arkitektkontor i uppdrag av Akademiska Hus att i samverkan med KI utreda och utforma den yttre miljön kring KI och Tomtebodaoområdet; projektet gick under namnet ”KI Campus 2000”. I utvecklings-

³¹ KIA dnr 5244/09: Utlån av hjärna identifierad som professor Gustaf Retzius (1842–1919) till Etnografiska museet, Rektor, Karolinska Institutet, 2009-10-27.

³² KIA dnr 1475/08: Svar på E-mail i ärendet: Retzius, Olof Ljungström (Karolinska Institutet) till Daniel Andersson (Karolinska Institutet), 2008-05-21.

³³ KIA: Hans Jörnvall (Karolinska Institutet) till Hans Wigzell (Karolinska Institutet), 1998-10-09. Arkivförd i Medicinska fakultetens arkiv, Rektors korrespondens, 1998, E2:7. Uppgiften att Samuelssonsalen tidigare ska ha hetat Scheelesalen är förvirrande, eftersom det idag finns både en Samuelssonsal och en Scheelesal i byggnaden.

planen för campusområdet – daterad oktober 1997 – finns ett avsnitt om transporter, kommunikationer och adressering. Här påpekas att det upplevdes som svårt att orientera sig på campusområdet, inte minst eftersom de flesta fastigheter hade adress Doktorsringen. Som lösning föreslås ett nytt system för adressering, enligt vilken den befintliga Doktorsringen delas upp och ett större antal mindre vägar ges egna namn (Akademiska Hus och Karolinska Institutet 1997: 32).

I utvecklingsplanen är vägarna namngivna efter vilda djur. Men Lokattvägen, Mårdvägen och Ekorrstigen var enbart menade som exempel – troligen en blinkning till Norrbackaområdets historia som kunglig jaktmark. Efter att ha fått in olika förslag på nya vägnamn beslöt en jury med representanter från KI, Tomtebodaskolans Resurscenter, Smittskyddsinstitutet och Akademiska Hus att de sju vägarna istället skulle heta **Nobels väg, Retzius väg, Scheeles väg, Berzelius väg, Theorells väg, von Eulers väg** och **Granits väg** (dvs. de nu gällande gatunamnen förutom Nanna Svartz väg). Samtliga förslag kom från KI, som i juryn representerades av rektor Hans Wigzell och universitetsdirektör Rune Fransson. Juryns beslut fattades den 17 november 1998.³⁴ Akademiska Hus skickade vidare förslaget till namnberedningen i Solna, som den 3 februari 1999 tillstyrkte namnen och skickade dem vidare till Solna kommunfullmäktige för godkännande.³⁵ Även kommunstyrelsen ställde sig bakom förslaget.³⁶

Det finns anledning att här citera ur det förslag som låg på bordet, eftersom förslaget återger de motiveringar till nya gatunamn som inkom till Solna stad från KI, Tomtebodaskolans Resurscenter, Smittskyddsinstitutet och Akademiska Hus:³⁷

- Enligt förslaget namnges Nobels väg efter Alfred Nobel (1833–1896), som presenteras som en ”sprängämneskemist som bl a uppfann dynamit, spränggelatin och nobelkrut”. Vidare framhålls att en donation från Nobel ligger till grund för Nobelpriset, samt att Nobel Forum, där Nobelförsamlingen sammanträder, är beläget vid den aktuella vägen.
- Retzius väg namnges efter Anders Retzius (1796–1860) och Gustaf Retzius (1842–1919). Fadern presenteras som ”anatom och antropolog och professor vid KI” medan sonen presenteras som ”professor i histologi och anatomi vid KI samt ledamot av Svenska Akademien”. Vidare framhålls att ”det planerade Retziuslaboratoriet” är beläget vid den aktuella vägen.

³⁴ KIA dnr 4422/98: Projekt: KI Campus – ny adressering och skyltning, Ove Hedström (Hifab) till Rune Fransson (Karolinska Institutet), 1998-12-01.

³⁵ SSA dnr 57/99: Namnförslag Karolinska Institutet, Kjell Blomberg (Solna Stad) till Kommunfullmäktige (Solna Stad), 1999-02-03.

³⁶ SSA dnr 57/99: Namnförslag på gator inom Karolinska Institutets område, Kommunstyrelsen, Solna Stad, 1999-02-22.

³⁷ SSA dnr 57/99: Namnförslag Karolinska Institutet, Kjell Blomberg (Solna Stad) till Kommunfullmäktige (Solna Stad), 1999-02-03.

- Scheeles väg namnges efter Carl Wilhelm Scheele (1742–1786), som introduceras som en ”[f]ramstående kemist som bl a lyckades identifiera flera olika grundämnen, bl a syre och klor”. Det framhålls även att Scheelelaboratoriet är beläget vid den aktuella vägen.
- Berzelius väg namnges efter Jöns Jacob Berzelius (1779–1848), ”professor i medicin och farmaci vid Kirurgiska skolan, sedermera KI”, tillika ”ledamot av Svenska Akademien”. Det framhålls även att Berzeliuslaboratoriet är beläget vid den aktuella vägen.
- Theorells väg namnges efter Hugo Theorell (1903–1982), presenterad som ”professor i biokemi vid KI”. I övrigt framhålls att han ”erhöll nobelpriset i medicin 1955”.
- von Eulers väg namnges efter Hans von Euler-Chelpin (1873–1964) och hans son Ulf von Euler-Chelpin (1905–1983). Om fadern sägs enbart att han ”erhöll nobelpriset i kemi 1929”. Om sonen sägs att han var ”professor i fysiologi vid KI och även ordförande i KI:s nobelkommitté”, samt att han 1970 erhölet Nobelpriset ”för upptäckten av hormonet noradrealin”.
- Granits väg namnges efter Ragnar Granit (1900–1990), som presenteras som ”professor i neurofysiologi vid KI”. Det framhölls att han ”fick nobelpriset i medicin 1967 för sin forskning inom nerv- och sinnesfysiologin, bl a avseende färgseendet”.

Det handlar alltså om tre olika vägledande principer för namngivningen av totalt sju gator. En gata skulle namnges efter Alfred Nobel med anledning av Nobelpriset och KI:s särskilda koppling därtill. Tre gator skulles namnges efter berömda forskare ur medicinhistorien – eller egentligen efter de tre laboratorier som låg utmed de planerade vägarna, och som redan bar (eller planerades bära) deras namn. Slutligen skulle tre gator namnges efter tre Nobelpristagare, som varit verksamma vid KI när de erhölet priset, men som vid tillfället för namngivningen var avlidna (nobelpristagarna Sune Bergström och Bengt Samuelsson var även de verksamma vid KI när de erhölet sina pris, men båda två levde vid tillfället för namngivningen).³⁸ Två av de sammanlagt nio personer som föreslås ge namn åt gatorna – Scheele och Hans von Euler-Chelpin – saknar anknytning till KI.

Men när Solna kommunfullmäktige sammanträdde den 22 februari 1999 ville de inte godkänna förslaget. I ett brev till rektor Hans Wigzell uppger kommunstyrelsens ordförande Anders Gustâv (m) att det ”uppstod [...] en omfattande debatt initierad av vänsterpartiets kvinnliga ledamöter, med hänvisning till att framstående kvinnor

³⁸ Både Sten Grillner och Hans Wigzell har i samtal med mig bekräftat att dessa principer var vägledande.

saknades bland de prominenta personer som föreslås hedras med ett gatunamn”.³⁹ Socialdemokraterna, Miljöpartiet och Folkpartiet anslöt sig till Vänsterpartiets reservation mot förslaget, som därmed vann majoritet. Frågan återremitterades till KI.⁴⁰ Två dagar senare skrev Guståv ett brev till Wigzell där han informerade om den uppkomna situationen, intygade att kommunstyrelsen såg ”allvarligt på det inträffade” och att Moderaterna och Kristdemokraterna ”gav det ursprungliga förslaget sitt stöd”.⁴¹ Efter önskemål från Wigzell översände Guståv några veckor senare en bandad ljudupptagning av kommunfullmäktiges ”olyckliga behandling” av ärendet.⁴²

Den 23 mars återkom Akademiska Hus och KI med ett nytt förslag, varvid de sju tidigare namnen kvarstod men kompletterades med ett kvinnligt namn, genom att en mindre del av Nobels väg bröts ut och gavs namnet **Nanna Svartz väg**, efter Nanna Svartz (1890–1986). Det är tydligt att man såg Svartz som en viktig pionjär: av de olika meriter som framhölls i hennes favör intog formuleringen ”Sveriges första kvinnliga professor i statlig tjänst” en särställning – det var den enda merit som var markerad i fetstil.⁴³ Möjligen var det för att framhålla att det handlade om en kvinna, som man lät förnamnet ingå i gatunamnet. I ett brev till namnberedning i Solna den 23 mars påpekade i alla fall projektledaren Ove Hedström att det visserligen bröt mot ”konsekvensen i namngivningen” att använda både för- och efternamn för en gata, men framhöll att ”det kompletta namnet känns positivare att uttala”.⁴⁴

Den 21 april ställde sig namnberedningen i Solna bakom det reviderade förslaget. Namnsättningen Nanna Svartz väg motiverades med att Nanna Svartz var ”läkare och professor vid Karolinska Institutet 1938–57” och ”[f]öreståndare för Gustav V:s forskningsinstitutet 1948–1960”. Vidare framhölls att hon var ”[k]änd för sin forskning rörande reumatiska sjukdomar samt tarmkanalens bakteriologi”. Övriga sju vägnamn motiverades precis som i det ursprungliga förslaget.⁴⁵ Den 3 maj ställde sig

³⁹ KIA dnr 1222/99: Angående Solna kommunfullmäktiges beslut att återremittera förslag till namn på gator inom Karolinska institutets område, Anders Guståv (Solna Stad) till Hans Wigzell (Karolinska Institutet), 1999-02-24.

⁴⁰ SSA dnr 57/99: Namnförslag på gator inom Karolinska Institutets område, Kommunfullmäktige, Solna Stad, 1999-02-22.

⁴¹ KIA dnr 1222/99: Angående Solna kommunfullmäktiges beslut att återremittera förslag till namn på gator inom Karolinska institutets område, Anders Guståv (Solna Stad) till Hans Wigzell (Karolinska Institutet), 1999-02-24.

⁴² KIA dnr 1222/99: Angående bandinspelning från kommunfullmäktige i Solna i samband med behandling av gatunamn inom KI:s område, Anders Guståv (Solna Stad) till Hans Wigzell (Karolinska Institutet), 1999-03-16.

⁴³ SSA dnr 57/99: Förslag till nytt vägnamn inom Karolinska Institutet, Ove Hedström (Hifab) till Namnberedningen (Solna Stad), 1999-03-23.

⁴⁴ SSA dnr 57/99: Karolinska Institutet – nya vägnamn – komplettering, Ove Hedström (Hifab) till Kjell Blomberg (Solna Stad), 1999-03-23.

⁴⁵ SSA dnr 57/99: Namnförslag Karolinska Institutet, Kjell Blomberg (Solna Stad) till Kommunfullmäktige (Solna Stad), 1999-04-21.

även kommunstyrelsen bakom det reviderade förslaget,⁴⁶ som slutgiltigt godkändes vid kommunfullmäktiges sammanträde den 31 maj 1999.⁴⁷ Den nya adresseringen togs i bruk den 4 oktober samma år.⁴⁸

Låt oss stanna upp och summera händelseförloppet. Det finns nämligen flera saker att ta fäste på här. Dels är det tydligt att flera av de inblandade aktörerna uppfattade det som hedrande att få en gata uppkallad efter sig. Dels är det talande att namngivningen av KI:s vägnät blev en politisk fråga när den kom i kontakt med det omkringliggande samhället, och att frågan splittrade Solnas politiker utifrån mer eller mindre förutsägbara skiljelinjer. Det är också talande att de namn som senare har ifrågasatts kunde passera genom så många organisationer och organ utan att stöta på patrull. Inte bara KI utan även Tomtebodaskolans Resurscenter, Smittskyddsinstitutet och Akademiska Hus, liksom namnberedningen och kommunstyrelsen i Solna ställde sig bakom förslaget att döpa en gata efter Anders och Gustaf Retzius och en annan gata efter Hans och Ulf von Euler-Chelpin. Kritiken som framfördes i kommunfullmäktiges gällde enbart frånvaron av kvinnor. När de folkvalda väl fick se en kvinna vid sidan om de nio männen, godkände de samtliga namn. I underlaget från namnberedningen till kommunfullmäktige i Solna ”bekräftas [...] att man vid framtida namnsättning inom KI i större utsträckning skall beakta kvinnliga namn”.⁴⁹ Som vi ska se nedan har KI i stora drag hedrat den utfästelsen.

Trenden med namngivning efter person fortsatte under 2000-talet. Dels handlade det om nya byggnader och nya lokaler. Föreläsningssalen i Retziuslaboratoriet döptes exempelvis till **Hillarpsalen** i samband med invigningen 2001.⁵⁰ Jag har inte hittat något namngivningsbeslut vad gäller **Astrid Fagraeuslaboratoriet**, men det står klart att byggnaden namngavs i samband med att byggnaden stod färdig 2003.⁵¹ **Zanderska huset** stod klart 2002 och fick sitt namn 2004.⁵² Andra byggnader döptes om. Enligt uppgift

⁴⁶ SSA dnr 57/99: Namnförslag på gator inom Karolinska Institutets område, Kommunstyrelsen, Solna Stad, 1999-05-03.

⁴⁷ KIA dnr 2627/99: Rektor, Karolinska Institutet, 1999-06-16; Campusområde Karolinska Institutet – nya vägnamn och ny adressering, Ove Hedström (Hifab) till Stadsingenjörskontoret (Solna Stad), 1999-08-18.

⁴⁸ KIA dnr 2627/99: Rektor, Karolinska Institutet, 1999-06-16; Campusområde Karolinska Institutet – nya vägnamn och ny adressering, Ove Hedström (Hifab) till Stadsingenjörskontoret (Solna Stad), 1999-08-18.

⁴⁹ SSA dnr 57/99: Namnförslag Karolinska Institutet, Kjell Blomberg (Solna Stad) till Kommunfullmäktige (Solna Stad), 1999-04-21.

⁵⁰ Korrespondens (e-post) från Ingemar Ernberg (Karolinska Institutet) till författaren, 2021-07-02. Ernberg hänvisar uppgiften till Sten Grillner.

⁵¹ Byggnaden stod färdig 2003. I april 2004, i det äldsta dokument jag har hittat där Astrid Fagraeuslaboratoriet omnämns, används namnet med självklarhet. Se KIA dnr 2556/04: Avtal, nr 04/01, gällande integrerad Freeset i Astrid Fagraeus laboratoriet, Karolinska Institutet, IT-centrum, 2004-04-28.

⁵² KIA dnr 6783/03: Angående benämning av byggnaden vid Alfreds Allé 23, Campus Syd, Rektor, Karolinska Institutet, 2004-01-12. Av motiveringen framgår att namnförslaget ”kommer från dekanus Jan Carlstedt-Duke, som vid friskvårdsaktiviteter upptäckt, att Gustaf Zander redan

fick **Wargentinet** (som tidigare kallats för ”Anatomen” respektive ”MEB-huset”) sitt nuvarande namn 2002, i samband med en renovering.⁵³

Även salar döptes om i samband med renoveringar. **Lennart Nilssonsalen** fick sitt namn i samband med återinvigningen 2002. Atrium och **Petrénsalen** i det ovan nämnda Wargentinet fick sina nuvarande namn omkring 2005. Den stora föreläsningssalen i Hus 75 döptes om till **Rockefellersalen**. Även **Franklinsalen** bör ha fått sitt nuvarande namn under 00-talet.⁵⁴

Även de stora hörsalarna i Berzeliuslaboratoriet döptes om: istället för Adam (A), Bertil (B) och Cesar (C), som de tidigare hade hetat, fick de heta **Berzelius**, **Retzius** och **Vesalius**. Flera personer har uppgett att namnbytet bör ha skett omkring 2006–2007, men jag har inte lyckats bekräfta detta. Enligt uppgift från Rune Fransson kom förslaget från kulturrådet vid KI, där Jan Lindsten var ordförande. I ett mötes-protokoll för kulturrådet, daterat 2002, framgår att Hagströmerbiblioteket hade ”tagit fram prov på stora tavlor som skall pryda väggarna i Berzelius-laboratoriets tre föreläsningssalar. I sal Adam skall 14 tavlor av Gustaf Retzius hängas. Sal Bertil är tänkt att prydas av en komplett samling av muskelmannekängerna ur Vesalius Fabrica. [...] Den tredje salen får tills vidare ett urval av de *One Hundred Books Famous in Medicine*.”⁵⁵ Redan 2002 var alltså namnen på gång.

Under 2010-talet uppfördes flera nya byggnader, som namngavs i samband med uppförandet eller till och med dessförinnan. **Widerströmska huset** stod färdigt 2012 och var då redan namngivet, tillsammans med **Inghesalen** och **Wretlindsalen**. Liksom Svartz framställs Widerström som en kvinnlig pionjär: hon presenteras som den ”första kvinnliga läkaren utexaminerad vid KI”. Vidare framgår av motivering att namnet ”uppfyller kriteriet att sträva efter en jämnare könsfördelning vid KI även i namnskicket”.⁵⁶

på 1800-talet tillskapade apparatur för hälsofrämjande syfte. Gustaf Zander har en god förankring på KI. Han var t.ex. medförfattare på arbeten som Alfred Levertin disputerade med 1875 vid Karolinska Institutet.” KIA dnr 6783/03: Angående benämning av byggnaden vid Alfreds Allé 23, Campus Syd, Karin Harms-Ringdahl, Lena Borell och Stefan Eriksson (Karolinska Institutet) till Hans Wigzell (Karolinska Institutet), 2003-12-15.

⁵³ Korrespondens (e-post) från Ingemar Ernberg (Karolinska Institutet) till författaren, 2021-07-02. Ernberg hänvisar uppgiften till Hans Olov Adami.

⁵⁴ Uppgifter lämnade av Ingemar Ernberg i samtal med författaren. Jfr Namngivning av offentliga rum och byggnader vid Karolinska Institutet, Ingemar Ernberg, Karolinska Institutet, 2021-06-20.

⁵⁵ KIA: Protokoll från Kultur Rådets sammanträde i Asklepios tisdagen den 10 september 2002, Karolinska Institutet, 2002-09-18.

⁵⁶ KIA dnr 5690/12: Namngivning av byggnad 95:61: Widerströmska huset, Rektor, Karolinska Institutet, 2012-09-26. Till beslutet hör bifogade motiveringar för alla namnen.

Nästföljande år uppfördes och namngavs **Aula Medica**,⁵⁷ samt de i byggnaden inhysta serveringarna **Restaurang Nanna Svartz** och **Café Erik Jorpes**.⁵⁸ Jag har inte lyckats bekräfta när aulan döptes om till **Erling Perssonsalen** – enligt Ingemar Ernberg bör namnbytet ha skett 2014.⁵⁹ I det ursprungliga namngivningsbeslutet av Aula Medica framgår det i alla fall att inte bara byggnaden utan även själva aulan skulle heta så.⁶⁰

Byggnaden **Neo** i Flemingsberg stod inte färdig förrän 2016, men redan 2014 var namnfrågan uppe i universitetsledningen. Det ursprungliga förslaget var just ”Neo”, men universitetsledningen ville istället att byggnaden skulle heta ”Neomedicum” – det finns ett icke undertecknat beslut i frågan.⁶¹ Diskussionen tycks därefter ha fortsatt över e-mail, men utan att något slutgiltigt beslut fattades.⁶² Två år efter invigningen av Neo eller Neomedicum flyttade fem institutioner in i det nybyggda **Biomedicum** i Solna, som tycks ha namngivits samma år. Enligt uppgift ska byggnadens hörsalar **Eva och Georg Klein**, **Nils Ringertz**, **Peter Reichard** och **Ragnar Granit** ha namngivits 2019 eller 2020, efter förslag från de verksamma i huset.⁶³

Samtidigt fortsatte man att döpa om äldre byggnader och salar. 2019 döptes Framtidens Lab ANA 8 om till **ANA Futura**.⁶⁴ De mindre föreläsningssalarna som inryms i Berzeliuslaboratoriet – **Rolf Bergin** och **Gunnar Höglund** – liksom datasalarna i samma byggnad – **Grace Hopper**, **Ada Lovelace**, **Space** och **Enter** – bör ha fått sina nya

⁵⁷ KIA dnr 2-2130/13: Namngivning av Karolinska Institutets aula, Rektor, Karolinska Institutet, 2013-05-28. Till beslutet finns bifogat en motivering.

⁵⁸ KIA dnr 2-2125/13: Namngivning av restaurang och café i Aula Medica, Rektor, Karolinska Institutet, 2013-05-28. Till beslutet finns bifogat en motivering, enligt vilken det framgår att Svartz ”var den första kvinna i Sverige som utnämndes till innehavare av en ordinarie professur”. Även de andra namnen är utförligt motiverade. Det ursprungliga förslaget – signerat Maria Deckeman och Olof Ljungström – var att restaurangen och kaféet skulle heta Restaurang Ryberg respektive Café Celsing. Se Förslag: Namngivning av restaurang och café i Aula Medica, Maria Deckeman och Olof Ljungström, Karolinska Institutet, 2013-04-08.

⁵⁹ Uppgift lämnad av Ingemar Ernberg i samtal med författaren. Jfr Namngivning av offentliga rum och byggnader vid Karolinska Institutet, Ingemar Ernberg, Karolinska Institutet, 2021-06-20.

⁶⁰ KIA dnr 2-2130/13: Namngivning av Karolinska Institutets aula, Rektor, Karolinska Institutet, 2013-05-28.

⁶¹ KIA: Namngivning av forskningsbyggnad i Huddinge – Neomedicum, Rektor, Karolinska Institutet, 2014-09-18. Beslutet är varken undertecknat eller diariefört. Till beslutet finns bifogat en motivering.

⁶² Brevväxling (e-post) mellan Maria Deckeman, Rune Fransson, Christina Bostedt, Matti Sällberg, Karin Dahlman-Wright, Olof Ljungström, Camilla Magnusson, Peter Allestam, 2014-09-18.

⁶³ Uppgift lämnad av Ingemar Ernberg i samtal med författaren. Jfr Namngivning av offentliga rum och byggnader vid Karolinska Institutet, Ingemar Ernberg, Karolinska Institutet, 2021-06-20.

⁶⁴ KIA dnr 1-16/19: Beslut om nytt namn för ”Framtidens Lab ANA 8”, Rektor, Karolinska Institutet, 2019-01-15. Beslutet innehåller en motivering. ”ANA” är en förkortning för Alfred Nobels Allé (byggnaden har adress Alfred Nobels Allé 8).

namn under andra halvan av 10-talet.⁶⁵ **De Verdiersalen** tycks ha fått sitt nuvarande namn 2019.⁶⁶

En ungefärlig kronologi över namngivning efter person får avsluta den historiska översikten:

- 1822: Carolinska-Medico-Chirurgiska Institutet
- 1950: Wallenbergstiftelsens laboratorium för experimentell cellforskning
- 1951: Wallenbergstiftelsens laboratorium för fysiologisk kemi
- 1960: Wallenbergstiftelsens Jubileumslaboratorium 1960
- 1976: Berzeliuslaboratoriet
- 1978: Restaurang Jöns Jacob
- 1993: Nobel Forum, Wallenbergsalen
- 1997: Scheelelaboratoriet, Hagströmerbiblioteket
- 1998: Samuelssonsalen
- 1999: Nobels väg, Retzius väg, Scheeles väg, Berzelius väg, Theorells väg, von Eulers väg, Granits väg, Nanna Svartz väg
- 2001: Retziuslaboratoriet, Hillarpsalen
- 2002: Wargentinet, Lennart Nilssonsalen
- 2003: Astrid Fagraeuslaboratoriet
- 2004: Zanderska huset
- 2005: Petrénsalen
- 2000-tal: Rockefeller-salen, Franklinsalen
- 2012: Widerströmska huset, Inghesalen, Wretlindsalen
- 2013: Aula Medica, Restaurang Nanna Svartz, Café Erik Jorpes
- 2014: Erling Perssonsalen
- 2019: de Verdiersalen
- 2019–2020: Eva och Georg Klein, Nils Ringertz, Peter Reichard, Ragnar Granit, Lars Gustavsson
- 2010-tal: Rolf Bergin, Gunnar Höglund, Grace Hopper, Ada Lovelace

Namngivningens historia vid Karolinska Institutet: slutsatser och diskussion

Som framkommit ovan kan namngivningen av KI:s fysiska miljöer indelas i tre faser. Fram till mitten av 1900-talet eller innan flytten till Solna tycks det kungliga namnet ha varit allenarådande. Under efterkrigstiden, i samband med att KI omskapades som ett modernt universitet, fick det kungliga namnet i begränsad omfattning sällskap av

⁶⁵ Uppgift lämnad av Ingemar Ernberg i samtal med författaren. Jfr Namngivning av offentliga rum och byggnader vid Karolinska Institutet, Ingemar Ernberg, Karolinska Institutet, 2021-06-20.

⁶⁶ <https://kvinnligatandlakareklubben.se/nybyggd-forelasningssal-pa-karolinska-institutet-dops-efter-sigrid-de-verdier/> (2021-06-17).

mecenater. Det handlade emellertid inte om något tydligt brott med traditionen: det stora flertalet byggnader, laboratorier, salar, rum och andra fysiska miljöer fick fortsatt neutrala och funktionella, beskrivande eller alfanumeriska namn.

En internationellt etablerad men för KI helt ny princip för namngivning prövades första gången 1976, när "Laboratieblocket" döptes om till "Berzeliuslaboratoriet", men den nya trenden tog inte fart på allvar förrän mot slutet av 1990-talet. Sedan dess har det emellertid gått snabbt: nya vägar, byggnader, salar, rum och restauranger har namngivits efter mer eller mindre framstående personer, medan redan existerande vägar, byggnader, salar och andra fysiska miljöer har döpts om efter samma princip. Principerna för detta skifte har dock inte varit uttalade, och trenden med namngivning efter person har inte heller följt någon sammanhållen eller tydligt kommunicerad strategi. Såväl kollegor som internationella berömdheter utan anknytning till KI har fått miljöer uppkallade efter sig. Vissa av dessa personer gick bort för länge sedan, i vissa fall innan ens Medico-Chirurgiska Institutet var påtänkt, medan andra lever och verkar än idag. Åtminstone sedan 2012 har universitetsledningen försökt att skapa ordning i namngivningen av fysiska miljöer genom att utfärda övergripande riktlinjer, men till vilken grad detta haft avsedd effekt kan diskuteras.⁶⁷

Resultatet av denna utveckling är i alla fall att namngivningen av Campus Solna och Campus Flemingsberg allt mer påminner om den vid ett brittiskt eller amerikanskt universitet, och allt mindre om det traditionella namngivningsmönstret vid KI. Det är talande i sammanhanget att KI:s campusområden numera omtalas just som campusområden.⁶⁸

Kanske kan man också säga, att man genom att anamma ett anglo-amerikanskt namngivningsmönster, även har skaffat sig ett anglo-amerikanskt problem. Genom att namnge fysiska miljöer efter person har man kunnat spegla sig i dessa personers berömmelse, samtidigt som man har bidragit till deras berömmelse. I någon mån har man även sammanbundit KI:s namn och rykte med dessa personers namn och rykte. Därmed har man försatt sig själv i samma sits som de amerikanska och brittiska universitet, som i allt högre grad förvandlats till arenor för en politisk dragkamp om det förflutna.

Under de senaste åren har det förts animerade diskussioner vid amerikanska och brittiska universitet om namngivningar och andra minnesmärken över forskare, mecenater och politiker, vars gärningar har kommit att omvärderas eller åtminstone

⁶⁷ Executive summary – skyltning och namngivning i fysiska miljöer, Karolinska Institutet, 2012-02-13; KIA dnr 1845/12: Beslut om enhetligt skylt- och namngivningskoncept, Karolinska Institutet, 2012-03-07; Riktlinjer för namngivning, Karolinska Institutet, 2012-10-17; Riktlinjer för namngivning, Karolinska Institutet, 2016-02-25. Jfr riktlinjerna om varumärket från 2006: KIA dnr 4095/07: Riktlinjer för hantering av namnet Karolinska inom Karolinska Universitetssjukhuset och Karolinska Institutet, Karolinska Institutet och Karolinska Universitetssjukhuset, 2006-04-06.

⁶⁸ I en skrivelse från 2001 föreslog Strategiforum Flemingsberg att Karolinska Institutet skulle använda namnet "Campus Flemingsberg". Se KIA dnr 3669/02: Marina Vodovosoff och Bo Granqvist (Strategiforum Flemingsberg) till Bengt Norrving (Karolinska Institutet), 2002-06-04.

ifrågasättas, inte minst eftersom nya grupper av människor har fått tillgång till universitetens miljöer. En betydande skillnad vad gäller KI är dock att de amerikanska och brittiska debatterna i huvudsak kretsar kring minnesmärken som tillkom i en annan tid, när andra värderingar var förhärskande, i alla fall inom de samhällsklasser som då dominerade lärosätena. Vid KI däremot handlar det om namngivningar som skett under de senaste 25 åren.

Med utgångspunkt i den kritik som hittills har framkommit från studenter, anställda och i media har jag identifierat tre problemområden – alla gäller det rasistiska arvet. Dels handlar det om namn med kopplingar till antropologisk rasforskning under 1800-talet och omkring sekelskiftet 1900, dels om namn med kopplingar till rasbiologi och rashygien under 1900-talets första hälft och slutligen om namn med kopplingar till nazism och antisemitism under perioden för den rasistiska diktaturen i Tyskland 1933–1945. Något schematiskt kan man kanske säga att det handlar om tre sammanlänkade skeden i den vetenskapliga rasismens historia: först försöken att med naturvetenskapliga metoder dela in människor i biologiskt åtskilda ”raser”, därefter försöken att med naturvetenskapliga metoder manipulera utvecklingen av dessa ”raser”, och slutligen upphöjelsen av den vetenskapliga rasismens idéer och praktiker till statsbärande ideologi och praktik.

Namn med kopplingar till antropologisk rasforskning

Hittills har kritiken mot KI:s namngivningar till största delen handlat om Anders och Gustaf Retzius.⁶⁹ Vid Campus Solna finns idag Retzius väg, föreläsningssalen Gustaf Retzius samt Retziuslaboratoriet (som inte längre hyrs av KI). Ett antal fysiska minnesmärken över far och son Retzius är numera avlägsnade, medan andra finns kvar.

Anders Retzius (1796–1860) och hans son Gustaf Retzius (1842–1919) kom från en familj av präster, läkare och akademiker. Anders farfar (Gustafs farfarsfar) Nils Retzius (1712–1757) var läkare och vän till Carl von Linné. Anders far (Gustafs farfar) Anders Jahan Retzius (1742–1821) var lärjunge till Linné och sedermera professor i ekonomi, naturalhistoria och kemi vid Lunds universitet.

Anders gick i sin fars fotspår, men han gick längre. Han flyttade till Stockholm, utnämndes 1824 till professor i anatomi vid KI och tjänade även som KI:s inspektor (rektor) från 1830 och fram till sin död 1860. Han var en av sin tids mest berömda svenska forskare och medlem av en rad lärda sällskap, däribland Kungliga Vetenskapsakademien, Kungliga Krigsvetenskapsakademien och Kungliga Lantbruks-akademien. Vid sidan om

⁶⁹ Exempelvis stod far och son Retzius i centrum för Pouya Ghelichkans debattinlägg 2008, Björn af Kleens artikelserie i *Dagens Nyheter* 2015 och STRÄVA:s kampanjarbete 2020. KI:s redan nämnda webbsida om arvet efter rasforskningen (<https://ki.se/om-ki/ki-och-arvet-efter-anders-och-gustaf-retzius-detta-har-hant>) handlar nästan uteslutande om arvet efter Anders och Gustaf Retzius.

sitt arbete vid KI var han även professor i plastisk anatomi vid Kungliga Akademien för de fria konsterna.

Även Gustaf Retzius fortsatte på inslagen stig. Han utnämndes till professor i histologi vid KI 1877 och i anatomi 1889 – som Nils Uddenberg påpekar var han ”tredje generationen professor” (Uddenberg 2019, 491–92). Liksom sin far före honom kom han med tiden att tillhöra landets forskareelit – han var ledamot av flera svenska och utländska lärda samfund, inklusive Kungliga Vetenskapsakademien och Svenska Akademien. Genom sitt giftermål med Anna Hierta (1842–1924), en av Sveriges rikaste kvinnor, kom han även att tillhöra landets ekonomiska och kulturella elit. Gustaf och Anna använde en betydande del av sin förmögenhet till filantropisk verksamhet. De deltog också flitigt i samhällsdebatten. 1884 köpte paret tidningen *Aftonbladet*, som Annas far hade grundat men sålt. Som tidningens ”redaktionsdirektör” 1884–1887 drev Gustaf en ekonomiskt liberal men kulturkonservativ linje. Gustaf och Anna förfasade sig över socialism och annan osedlighet. Per Wästberg beskriver deras självpåtagna roll som ”folkuppfostrare” (Wästberg 2020, 199).

Anders och Gustaf Retzius beskrivs ofta som rasbiologer, men beteckningen är missvisande. Rasbiologin tog inte fart förrän omkring sekelskiftet 1900 och sammanhänge intimt med framväxten av ärftlighetsforskning och genetik. Far och son Retzius ägnade sig istället åt anatomisk eller antropologisk rasforskning, eller vad samtiden kallade för ”fysisk antropologi”: de mätte och undersökte levande och döda människokroppar i syfte att dela in dem i olika ”raser” och besvara historiska frågor om dessa ”rasers” ursprung och förhållande till varandra (se exv. Retzius 1896). Mer än några andra svenskar i sin samtid bidrog de till att omskapa 1800-talets teologiskt och filologiskt färgade rasläror utifrån samtidens naturvetenskapliga landvinningar. Det som skänkte dem störst ära i detta avseende är kanske det som främst ligger dem till last idag, nämligen skullmätningarna.

Inom KI:s murar är Anders Retzius kanske mest känd som institutionsbyggare: han ledde KI under trettio formativa år, från 1830 och fram till sin död 1860. Men internationellt är han mer känd för sina skullmätningar. Retzius normbildande kranio-logiska metod, som han lanserade 1842, gick i korthet ut på att beräkna relationen mellan kraniets längd och bredd. Utifrån ett index kunde människor sedan klassificeras antingen som ”långskalliga” (dolikocefala) eller ”kortskalliga” (brakycéfala). I ett andra steg kunde människor särskiljas ytterligare genom formen på deras käkar: vissa var ”rät-käkade” (ortognata) medan andra hade ett mer utstående käkparti (prognata). Utifrån statistiska skillnader mellan på förhand definierade folkgrupper medgav metoden att världens folk indelades i ”långskalliga” respektive ”kortskalliga” ”raser”.

Anders Retzius var inte den förste att dela in människor utifrån skullens form – både Petrus Camper och Johann Friedrich Blumenbach föregick honom i detta avseende – men Retzius system och inte minst hans indelning av människor i ”lång-skallar” och ”kortskallar” blev snabbt ”den ledande normen för all kranio-logisk forskning”, som Hjalmar Stolpe med gillande uttryckte det vid 100-årsdagen av Retzius födelse (Stolpe 1896, 218). Inte minst blev Retzius system en viktig resurs för de som biologiskt önskade

särskilja de nordeuropéer som talade germanska språk (som Retzius definierade som ”långskalliga”) från de grannfolk som talade slaviska respektive finsk-ugriska språk (som han definierade som ”kortskalliga”) (Christensson 2001; Hagerman 2006, 167–178; Furuhausen 2007, 22–24).

Idag framhålls Anders Retzius klassificeringssystem sällan till hans fördel. Som Maja Hagerman skriver har ett ”förtätat moln av glömska” sänkt sig över hans förr så hyllade bidrag till vetenskapen (Hagerman 2006, 167). Annat var det i slutet av 1800-talet. Vid 100-årsjubileet av Retzius födelse 1896 höll exempelvis KI:s rektor Axel Key ett anförande där han prisade sin forna lärares ”epokgörande” och ”på de mest skarpsinniga iakttagelser grundade system” (Christensson 2001, 39). I tredje upplagan av *Nordisk familjebok*, utgiven 1923–1937, framhålls metoden som Retzius viktigaste bidrag till vetenskapen: ”Mest betydelsefull är dock R[etzius]:s insats på antropologiens område. Han fann en exakt grundval för människostudiet i huvudskålens form, uttryckt i förhållandet mellan skallens längd och bredd, ävensom i käkarnas form. Den typindelning, som R. på denna grundval skapade, har blivit utgångspunkten för all senare antropologi.” (Nordenskiöld 1932)

Skallmätningarna krävde förstas tillgång till kranier. Anders Retzius var också den som lade grunden till KI:s anatomiska samling av mänskliga kvarlevor (för KI:s anatomiska museum, se Åhrén 2010, för kraniesamlingen särskilt 142–146; jfr Ljungström 2014, 159; Svanberg 2015, 54). Omständigheterna kring kvarlevornas insamlande är idag bara delvis kända. Vissa av skallarna i samlingen var forntida och hade påträffats i samband med jordbruksarbete, konstruktionsarbete och liknande. Andra kranier var mer samtida. Retzius var särskilt stolt över sin samling av samiska kranier. Han hade emellertid inte själv samlat in dem, utan fått dem från vänner och kollegor, präster och provinsialläkare som hade vistats i norra Sverige. Dessa kranier hade åtminstone till viss del grävts upp från begravningsplatser i norra Sverige (Hagerman 2006, 173, 183; 2015, 21; Furuhausen 2007, 22–23; jfr Ljungström 2014). Vad gällde utomnordiska kranier var Retzius beroende av sitt internationella kontaktnät. Exempelvis erhöill han skallar från amerikanska urinvånare av Samuel Morton i Philadelphia (Ljungström 2014, 169–170). Retzius tycks inte ha oroat sig nämnvärt över hur insamlandet gick till (Uddenberg 2019, 82).

Andra kranier kom från det svenska samhällets utstötta och rättslösa: under hela 1800-talet erhöill KI lik från försörjningsinrättningar, fängelser och bårhus i Stockholm. Ända in på 1900-talet gällde nämligen att kvarlevor från oäkta barn, grova brottslingar och självmördare, liksom från tiggare, romer och ”tartarer”, som av de lokala myndigheterna bedömes sakna giltigt ärende på orten, tillföll staten och läkarvetenskapen, oavsett vad de avlidna eller deras efterlevande tyckte om saken (Åhrén 2002, kap. 2; Berg 2003, 11–12). Man kan därför säga att den antropologiska rasforskningen inte bara var ideologiskt beroende av samtidens rasistiska och sociala hierarkier; den var även juridiskt och materiellt beroende av dem.

Gustaf Retzius föddes samma år som fadern lanserade sitt system för skallmätningar. Sammanträffandet kan i efterhand tyckas profetiskt, för Gustaf blev med tiden

dess huvudsakliga och viktigaste förespråkare. Redan som 19-åring fick han i uppdrag att katalogisera sin fars kraniesamling, och efter faderns tidiga död var det han som sammanställde och lät trycka faderns kraniologiska arbeten (Ljungström 2014). Som mogen man gav han ut praktverk med titlar som *Finska kranier* (Retzius 1879) och *Crania suecica antiqua* (Retzius 1899). Men Gustaf Retzius utvecklade aldrig några egna teorier eller metoder inom den antropologiska rasforskningen – han hängav sig istället åt faderns system.

För Gustaf var skallarna ett livslångt intresse, och han samlade in dem vart än han kom. När han reste till Finland som ung docent grävde han exempelvis upp – och tog med sig hem – skallar från en övergiven kyrkogård i närheten av Tammerfors (Uddenberg 2019, 84–85). När han senare i livet besökte Egypten tillsammans med sin hustru köpte han 30 skallar från en försäljare i Aswan, lät insamla ytterligare sex från slagfältet i Toski och tiggde slutligen till sig 100 av guvernören i Karnak (Uddenberg 2019, 298–301). Även när han besökte Kanada köpte han kranier (Uddenberg 2019, 334).

1873 var Gustaf Retzius med och grundade Antropologiska sällskapet (sedermera Sällskapet för antropologi och geografi). Sällskapets medlemmar kom att dominera svensk forskning inom antropologi, etnografi och arkeologi in på 1900-talet. Det var också Sällskapet som tog initiativ till den massmätning av 45 000 svenska värnpliktiga, som genomfördes 1897–1898 under överseende av Retzius och dennes före detta student Carl Magnus Fürst i syfte att avgöra det svenska folkets ”raskaraktärer” (Ljungström 2004, del 3, kap. 3–5). Resultaten redovisades i *Anthropologia suecica*, utgiven 1902. Retzius och Fürst skrev däri att minst tio procent av svenskarna var av ”rent germansk” typ, vilket de med illa dold stolthet hävdade var en större andel än som kunde påträffas i något annat land: ”svenskarne torde i själva verket vara de jämförelsevis renaste återstoderna af de gamla germaniska [sic] folken, och de utgöra än idag i antropologiskt hänseende ett märkvärdigt homogent folk” (Uddenberg 2019, 376–378). Föreställningen om ett germanskt urhem, där den germanska rasen var renare än någon annanstans, spelade under 1900-talets första hälft en huvudroll inom såväl rasbiologi som nazistisk ideologi.

Bilden av Anders och Gustaf Retzius och deras eftermäle är idag så splittrad att den är svår att få ihop. Mer eller mindre nedgörande omdömen (exv. Hagerman 2006; Lundmark 2007; Larsmo 2010) förekommer parallellt med närmast hyllande personporträtt (exv. Lindblad 2000; 2007). Det är talande att de kritiska rösterna främst uppehåller sig vid rasforskningen, medan de mer positiva rösterna istället tar fasta på Anders Retzius betydelse som institutionsbyggare, samt Gustaf Retzius bidrag till nerv- och hjärnforskning (för Anders och Gustaf Retzius neurologiska forskning, se exv. Gustafsson Chorell 1996; 2010; Åhrén 2010; 2017).

Sanningen ligger inte någonstans där emellan, utan snarare har båda sidor rätt. Som Fredrik Svanberg kan vi erkänna Anders och Gustaf Retzius som de ”vetenskapliga grundläggare som de faktiskt var”, samtidigt som vi medger att de också var ”djupt involverade i forskningssammanhang som inte bara var en del av utan också hjälpte till

att skapa och upprätthålla en ojämlig och orättvis samhälls- och världsordning” (Svanberg 2015, 25).

Det råder ingen tvekan om att Anders Retzius spelade en avgörande och viktig roll för KI:s tidiga utveckling. Det råder heller ingen tvekan om att Gustaf Retzius lämnade viktiga bidrag till neurologin och histologin. Han nominerades 23 gånger till Nobelpriset. Alla nomineringar tog fasta på hans bidrag inom neurologin och histologin – aldrig rasforskningen (Lindblad 2007, 136).

Samtidigt råder det ingen tvekan om att Anders och Gustaf Retzius är centralgestalter i den svenska rasismens historia. Inte för att de var mer fördomsfulla eller intoleranta än andra samtida svenskar, utan för att de till skillnad från det stora flertalet människor i samtiden ägnade en mycket betydande del av sin livsgärning åt att försöka bevisa och underbygga samtidens idéer om biologiskt åtskilda ”raser” med hjälp av naturvetenskapliga metoder. Det är måhända orättvist att jämföra dem med rasforskare som Blumenbach, Virey, Knox, Gobineau, Morton eller Agassiz, som ofta uttryckte djupt nedlåtande eller till och med hatiska åsikter om grupper av människor. Men i likhet med dessa forskare delade likväl Anders och Gustaf Retzius in människor i olika ”raser” utifrån kroppsmått och uttalade sig om dessa ”raser” i värdeladdade och allt annat än oskyldiga ord. De långskalliga, ”indoeuropeiska” skallarna beskrevs som ”ädla” och ”sköna”, alltmedan framåtskjutande hakor fick Anders Retzius att tänka på djur. Den raka ansiktslinjen sades i alla tider ha utmärkt ”människosläktets ädlaste stammar”, medan en spetsigare ansiktsvinkel hörde samman med ”vildhet, råhet och hedendom” (Christensson 2001, 34; Furuhausen 2007, 23; Uddenberg 2019, 79–80).

Det bör sägas att sådana utsagor och sådan rasforskning inte upplevdes som kontroversiell i samtiden – i betydelsen att den inte var kontroversiell inom den grupp av människor som dominerade samhällsdebatten. Rasforskning var snarare på modet under 1800-talet och insamlandet och studiet av mänskliga kvarlevor – som grävts upp ur gravar eller samlats in från institutioner utan etisk prövning eller tillstånd från närstående – var en vanlig praktik bland samtidens anatomer. Vidare gjorde de vidsträckta europeiska kolonialimperierna det praktiskt möjligt – och ekonomiskt överkomligt – att samla in mänskliga kvarlevor från när och fjärran. Att byta mänskliga skelettdelar med andra forskare var knappast mer kontroversiellt då än det skulle vara idag att utbyta skelettdelar av djur. Gustaf Retzius dissekerade hjärnor på vänner och kollegor. Hans egen hjärna förvaras idag i en burk på Hagströmerbiblioteket.

Gustaf Retzius var inte någon rasistisk aktivist, i den mening att han inte försökte omsätta rasistiska idéer i politik. Men både han och hans far var rasister i den meningen att de var övertygade om de mänskliga rasernas verklighet och avgörande betydelse. Mer specifikt försökte båda två att empiriskt bevisa tesen att nordbor och särskilt svenskar var biologiskt annorlunda – och mer högtstående – än andra folkslag.⁷⁰ Deras forskning kan därmed sägas ha bidragit till att upprätthålla samtidens hierarkier. Med

⁷⁰ Ingenstans framkommer detta tydligare än i den Huxley-föreläsning som Gustaf Retzius höll mot slutet av sin karriär i London. Se Retzius 1909.

tiden blev deras forskning också en viktig byggsten för rasbiologin och rashygienen, liksom för den statligt sanktionerade rasvetenskapen i det nazistiska Tyskland.

När rasbiologin och rashygienen började växa fram omkring sekelskiftet 1900 var Anders Retzius död sedan länge. Gustaf Retzius däremot var Sveriges mest erkände rasforskare och den unga generationens rasbiologer såg upp till honom. Känslorna tycks inte ha varit helt ömsesidiga. Retzius stöttade förvisso Herman Lundborgs tidiga forskning genom stiftelsen Lars Johan Hiertas minne (Hagerman 2015, 45–46, 51, 58, 64, 88), men han ville inte vara med och finansiera Lundborgs institut (som bekant fick Lundborg istället stöd från Sveriges riksdag). När Retzius erbjöds att leda Svenska sällskapet för rashygien tackade han nej. Som Maja Hagerman skriver handlade det knappast om att han var motståndare till rashygienen som sådan, utan snarare om att han inte ville gå någon annans ärenden (Hagerman 2015, 36). Det bör emellertid sägas att Gustaf Retzius aldrig propagerade för några rashygieniska åtgärder. Som Uddenberg skriver var hans och hustruns recept för att rädda samhället snarare moralisk upprustning (Uddenberg 2019, 410).

Som Fredrik Svanberg skriver kan man förstå vår egen samtids nedgörande omdömen om Anders och Gustaf Retzius i ljuset av en lång tradition av onyanserat och okritiskt hyllande av samma personer som vetenskapliga hjältar. Som ett exempel på detta tar Svanberg ”minneskulturen” över far och son Retzius vid KI (Svanberg 2015, 25). Det är knappast en slump att de svenskar som oftast återkommer i internationella standardverk om rasismens och rasvetenskapens historia är Carl von Linné och Anders Retzius (se exv. Gould 1981; Hannaford 1996). Det är lättare att bli okänd om man redan är känd.

Nyckellitteratur om Anders och Gustaf Retzius i relation till antropologisk rasforskning: Ljungström 2004; Hagerman 2006; Lindblad 2007; Uddenberg 2019; Wästberg 2020.

Namn med kopplingar till rasbiologi och rashygien

Många namn i KI:s historia har kopplingar till rasbiologi och rashygien. Rasbiologi och rashygien är inte helt enkla att åtskilja, men något förenklat kan man kanske säga att rasbiologin var mer inriktad på forskning, medan rashygienen var mer inriktad på reformer. Både rasbiologin och rashygien byggde vidare på den antropologiska rasforskningen, men till skillnad från den äldre traditionen – som i första hand försökte klassificera individer och folkslag, eller besvara historiska frågor om dessa folkslags ursprung och relation till varandra – var den nya rasforskningen inriktad på reformer i samtiden. Rasbiologins framväxt hängde intimt samman med framväxten av ärftlighetsforskningen – genetiken – och uppfattades i samtiden som en banbrytande och särdeles modern vetenskap.

En viktig grund för det stora genomslaget var den utbredda övertygelsen om att det moderna industrisamhället skapade nya och hotfulla sociala problem, inklusive ärftliga sjukdomar, ”degeneration” och ”rasblandning”. Dessa problem tolkades i kollektiva och nationella termer: det var inte individer utan snarare den svenska ”folk-

stammen” som hotades (Broberg och Tydén 2005, kap. 2). Vissa rashygieniker förespråkade frivilliga åtgärder. Andra var övertygade om att det krävdes tvångsåtgärder riktade mot befolkningen för att mota problemen i grind. Sådan lagstiftning infördes också från 1930-talet och framåt. Sverige var ett av de länder som steriliserade flest invånare i förhållande till storleken på landets befolkning.

Impulserna kom till stor del från Tyskland. Tyska läkare och forskare intresserade av ”rasfrågor” besökte Sverige i början av 1900-talet och träffade svenska kollegor. Kontakterna ledde till att Svenska sällskapet för rashygien instiftades 1909; det inrättades som en avdelning inom det tyskledda Internationales Gesellschaft für Rassenhygiene (Broberg och Tydén 2005, 31–32). Som Gunnar Broberg och Mattias Tydén har påvisat, var rashygien inte ursprungligen sammanhörande med höger-extrema eller ens konservativa värderingar (Broberg och Tydén 2005, 10–11). När förslaget att inrätta ett statligt institut för rasbiologi väcktes i riksdagens första kammare, drevs frågan gemensamt av en socialdemokrat och en bondeförbundare. Förslaget fick stöd av alla kammarrens partier. Det är emellertid talande att förslaget drevs av första och inte andra kammaren: om man inte kan säga att den nya rasvetenskapen kom från höger eller vänster, kan man i alla fall säga att den kom uppifrån.

Många, kanske de flesta, av de tidiga förespråkarna för rashygien var uttalat liberala läkare, forskare och opinionsbildare. Till denna grupp hör Karolina Widerström (1856–1949), Sveriges första legitimerade kvinnliga läkare (Andreen 1956), som tidigt anslöt sig till Gesellschaft für Rassenhygiene, grundat 1905 av rashygienens fader Alfred Ploetz i syfte att ”främja [...] rashygien bland de vita folken”.⁷¹ Hon var även en av grundarna av Svenska sällskapet för rashygien.⁷² Vid sidan om sitt engagemang för rashygien är Widerström känd som en pionjär inom sexualupplysning och sexualundervisning (Lennerhed 2002; Weßel 2018) och som en förkämpe för kvinnors ställning och politiska rättigheter, bland annat som aktiv inom Fredrika Bremer-förbundet (Manns 1997). Det faktum att Widerström var ordförande för Kvinnors akademiska förening 1910–1918, frisinnad (liberal) ledamot i Stockholms stadsfullmäktige 1912–1915 och ordförande för Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt 1918–1921 visar tydligt att rashygienens genomslag i samtiden inte var begränsat till politiskt reaktionära eller konservativa kretsar. Idag är en större byggnad och flera salar vid KI uppkallade efter henne.

I både historieskrivning och samhällsdebatt framstår det ibland som om rasbiologins historia i Sverige är synonym med Statens institut för rasbiologi i Uppsala, inrättat 1922 med Herman Lundborg (1868–1943) som intendent. Men även KI spelade en viktig roll. Exempelvis kom förslaget att inrätta ett statligt forskningsinstitut för rasbiologi ursprungligen från KI:s rektor Frithiof Lennmalm (1858–1924), som 1918

⁷¹ ”Die internationale Gesellschaft für Rassenhygiene bezweckt die Förderung der Theorie und Praxis der Rassenhygiene unter den weissen Völkern.” Klee 2001: 26.

⁷² För Widerströms rashygieniska ställningstaganden, se Ann-Katrin Hatje, ”Sociala reformer för framtiden”, i Eva Blomberg, red., *En Qvinna läkare! Doktor Karolina Widerström*, som utkommer i november 2021 på Appell förlag. Jfr Björkman 2011: 195, n8; Weßel 2018.

föreslog att man skulle inrätta ett Nobelinstitut för rasbiologi (Broberg 1988, 200–201). Den svenska rasbiologins centralgestalt Lundborg hade studerat vid KI, där han bland annat haft Lennmalm och Gustaf Retzius som lärare. Lundborg studerade även rasbiologi hos Eugen Fischer i Tyskland på ett Anders Retzius-stipendium från Svenska Läkarsällskapet (Hagerman 2015, 85). Även Alfred Petrén var utbildad vid KI.

Som socialdemokratisk riksdagsman och professor i psykiatri (ej vid KI) var Alfred Petrén (1867–1964) en av den svenska rasbiologins och rashygienens viktigaste politiske tillskyndare i Sverige. Han var tidigt medlem i Svenska sällskapet för rashygien (Björkman 2011, 195, n8) och blev senare en ivrig förespråkare och tillskyndare av Statens institut för rasbiologi i Uppsala (Broberg 1988; 2002; Broberg och Tydén 2005). Som socialdemokratisk ledamot av riksdagens första kammare var han huvudförfattare till den motion om upprättandet av ”ett svenskt rasbiologiskt institut” som till ”skydd mot släktets degeneration och främjande av goda rasegenskaper” skulle begränsa ”de enormt stegrade och oavlåtliga stigande utgifterna för defekta, abnorma, brottsliga och asociala människor”.⁷³ Petrén fortsatte att stödja Rasbiologiska institutets verksamhet även senare. Exempelvis motionerade han om höjda anslag 1924 och 1934.⁷⁴

Petrén var även pådrivande i frågan om rashygieniskt motiverade steriliseringar (i den samtida debatten ofta omnämnda som ”tvångssteriliseringar”), då med stöd av sin yngre bror Bror Petrén, som även han var riksdagsledamot, om inte socialdemokratisk sådan utan liberal (Runcis 1998, 66–67, 81, 89). Alfred Petrén var huvudförfattare till den första motionen i frågan 1922.⁷⁵ Han var även huvudförfattare till den motion som ledde fram till 1935 års steriliseringslag, som möjliggjorde de omfattande tvångssteriliseringarna i Sverige.⁷⁶

Alfred Petrén var far till Ture Petrén (1902–1976), professor i anatomi vid KI, som Petrénsalen är uppkallad efter. Det är inte känt hur Ture ställde sig till den lagstiftning som hans far och farbror drev igenom i egenskap av riksdagsmän. Men det är klart att namnet Petrén, genom Alfred Petrén, är starkt förknippat med rasbiologi och rashygieniska tvångsåtgärder.

Andra viktiga namn i KI:s historia med tydlig koppling till rasbiologi och rashygien är ovan nämnda Frithiof Lennmalm och Karolina Widerström, samt Vilhelm Hultkrantz (1862–1932), Gösta Häggquist (1891–1972) och Torsten Sjögren (1896–1974).

Rasbiologin började förlora sin betydelse i Sverige under 1930-talet. År 1932 beordrade den ny tillträdde socialdemokratiska regeringen en översyn av Rasbiologiska institutet och dess verksamhet. Anslagen minskades och Lundborgs upptagenhet vid att kartlägga raser kritiserades, istället förordades mer forskning om ärftliga sjukdomar. När Lundborg gick i pension förordades Gunnar Dahlberg som ny chef. Dahlberg var

⁷³ Första kammaren, motion 1920:7.

⁷⁴ Första kammaren, motion 1924:16; Första kammaren, motion 1933:68.

⁷⁵ Första kammaren, motion 1922:38.

⁷⁶ Första kammaren, motion 1933:188.

socialdemokrat och rörde sig i kretsarna kring den politiskt radikala tidskriften *Clarté* (där han bland annat umgicks med Gunnar Inghe, se bilaga 2). Brottet kunde knappast ha varit tydligare: medan Lundborg beundrade Hitler var Dahlberg uttalad antirasist. Dahlberg var chef för ett rasbiologiskt institut, men menade samtidigt att rasbiologin är ”ett uttryck för nationella fördomar och har inget med vetenskap att göra” (Furuhagen 2007, 37; Lundmark 2007).

Nyckellitteratur om rasbiologins och rashygienens historia i Sverige: Broberg 1988, 2002; Broberg och Tydén 1991; Hagerman 2015.

Namn med kopplingar till nazism och antisemitism

En anledning till att rasbiologin och rashygien började förlora sin ställning i Sverige under 1930-talet var konsekvenserna av deras stora genomslag i Tyskland, vilket gjorde att många av dem som tidigare slutit upp bakom rasforskning och reproduktiva tvångsåtgärder, började ompröva sina positioner. Det innebar inte att den national-socialistiska diktaturen i Tyskland saknade tillskyndare vid KI. Det rådde inte heller brist på verksamma som öppet propagerade för rasistiska och då särskilt antisemitiska åsikter, även om de inte öppet tog ställning för den tyska regimen.⁷⁷

I de flesta fall tycks inte ett sådant engagemang ha medfört några negativa konsekvenser efter den tyska regimens fall. Flera av de personer som var verksamma vid KI, och som stödde Hitlers ”nya Tyskland”, var eller blev med tiden framstående läkare och forskare. Bland de mer namnkunniga återfinns Ernst Almqvist (1852–1946), Folke Henschen (1881–1977), Gaston Backman (1883–1964), Gösta Häggqvist (1891–1972), Wilhelm Bosaeus (1891–1975) och Sune Bergström (1916–2004), som alla var medlemmar i nazistiska eller pronazistiska organisationer under perioden för nazisternas maktinnehav i Tyskland.⁷⁸

Ingen av ovan nämnda personer har gett namn åt KI:s fysiska miljöer. Det har emellertid Hans von Euler-Chelpin (1873–1964), som tillsammans med sin son Ulf von Euler-Chelpin (1905–1983) har gett namn åt von Eulers väg. Som framkommit i den historiska genomgången ovan kom förslaget att uppkalla vägen efter dem från KI, men initiativet stöddes även av Akademiska Hus, Smittskyddsinstitutet och Tomtebodaskolans resurscenter, liksom av namnberedningen och kommunstyrelsen i Solna. Beslutet om namngivning fattades av Solna kommunfullmäktige i maj 1999.

⁷⁷ För nazister och nazistsympatisörer bland verksamma vid KI, se Björkman 2016; Ljungström 2016. För relationerna mellan personer verksamma vid KI, som intog diametralt olika politiska positioner, se Ljungström 2021.

⁷⁸ För medlemskap i nazistiska och pronazistiska organisationer under perioden 1933–1945, se Hübinette 2002. Se även listorna på <https://tobiashubINETTE.wordpress.com/texter/texter-om-nationalsocialism-och-fascism/> (2021-06-26).

Både far och son von Euler var framstående vetenskapsmän, och båda två erhöll Nobelpriset. Men samtidigt som namnet von Euler är starkt förknippat med vetenskapen, är det också starkt förknippat med nazismen.

Hans von Euler-Chelpin kom från en bayersk adelsfamilj och växte upp i Tyskland, men flyttade till Sverige efter att Svante Arrhenius rekryterat honom till Stockholms högskola (idag Stockholms universitet). Han blev svensk medborgare 1902 och professor i kemi 1907. Han erhöll Nobelpriset i kemi 1929. Hans första hustru Astrid Cleve (1875–1968) kom från en borgerlig, akademisk familj i Uppsala. Hon blev 1898 den första kvinnan i Sverige att disputerat inom ett naturvetenskapligt ämne. Hon lämnade bidrag inom kemi, botanik och geologi och utnämndes till hedersprofessor av Sveriges regering 1955. Hans och Astrid fick fyra barn tillsammans, innan Hans tog ut skilsmässa 1912. Nästföljande år gifte han om sig med sin assistent, friherrinnan Elisabeth ”Beth” af Ugglas (1887–1973, adlig ätt 105). Även detta äktenskap gav upphov till fyra barn.

Varken Hans, Astrid eller Elisabeth var verksamma vid KI. Det var däremot Hans och Astrids son Ulf von Euler-Chelpin (1905–1983), liksom Hans och Elisabeths son Curt von Euler-Chelpin (1918–2001). Ulf utnämndes 1939 till professor i fysiologi vid KI. Han var ledamot i Nobelkommittén 1953–1965 (ordförande 1958–1960, sekreterare 1960–1965) och ordförande i Nobelstiftelsen 1965–1975. Samtidigt som han var ordförande i Nobelstiftelsen erhöll han 1970 Nobelpriset i fysiologi eller medicin.

Familjen von Euler-Chelpin-af Ugglas tillhörde under perioden 1933–1945 den krets av välbeställda och inflytelserika societetsfamiljer som öppet verkade till stöd för den nationalsocialistiska diktaturen i Tyskland. Familjens stöd för regimen kvarstod efter avskaffandet av demokratin 1933, införandet av de antisemitiska raslagarna 1938, krigsutbrottet 1939, ockupationerna av Sveriges grannländer 1940 samt rapporterna om de tyska förintelselägren.

Som tysk adelsman och krigsveteran, professor och nobelpristagare hade Hans von Euler-Chelpin en mycket framträdande roll inom den exiltyska gruppen i Sverige under den aktuella perioden. 1937–1945 var han ordförande för den regimtrogna exilorganisationen Tyska kolonin (Almgren 2005, 136–137; Björkman et al. 2016, 21; 2019; för Tyska kolonin mer allmänt, se Forsén 2015). Han var även vice ordförande i den regimtrogna Svensk-tyska föreningen (Almgren 2005, 137; Björkman et al. 2016, 21). Även hustrun Elisabeth samt deras gemensamma söner Rolf och Roland (bröder till Curt och halvbröder till Ulf) var medlemmar i organisationen.⁷⁹

Vid sidan av de exiltyska föreningarna var Hans von Euler-Chelpin medlem i Riksföreningen Sverige-Tyskland, som närmast kan beskrivas som en pronazistisk lobbyorganisation. Föreningen bildades 1938 i syfte att skapa ”förståelse” för det ”nya Tyskland” och räknade friherrinnor och grevar, läkare, professorer, direktörer, godsägare och höga officerare bland sina medlemmar (Carlsson 1942, 106–111; Nilsson 1996, kap.

⁷⁹ Lista över Svensk-tyska föreningens medlemmar, <http://www.tobiashubINETTE.se/stf.pdf> (2021-06-23).

9). Såväl Hans första hustru Astrid (mor till Ulf) som hans andra hustru Elisabeth (mor till Curt) var medlemmar i organisationen, liksom Astrids syster Agnes Cleve-Jonand (Hübinette 2002, 204, 213). Både Hans och Astrid undertecknade det ursprungliga upprop som lade grunden för organisationen (Nilsson 1996, 157). Det bör understrykas att Hans inte drog några tydliga linjer mellan forskning och politik: inom sitt politiska engagemang använde han sig mer eller mindre konsekvent av den ställning som hans yrkesliv förlänade honom för att ge tyngd åt de politiska ställningstagandena.

Hans von Euler-Chelpin emottog 1938 Tyska örnen orden, instiftad året innan av Adolf Hitler (Almgren 2005, 137).

Vid sidan om sitt föreningsengagemang var Hans aktieägare i den nazistiska dagstidningen *Dagsposten*,⁸⁰ organ för Sveriges Nationella Förbund (Carlsson 1942, 137, 210),⁸¹ som gavs ut med ekonomiskt bistånd från den nazistiska regimen i Tyskland (Berggren 2002, 407). Även Astrid och hennes och Hans gemensamma son Sten (bror till Ulf, halvbror till Curt) var aktieägare i *Dagsposten*.⁸² Efter kriget åtalades och fälldes den före detta ordföranden i tyska handelskammaren för att olagligen ha förmedlat ekonomiskt stöd till *Dagsposten* från den tyska regimen (Löow 2016, 128), vilket i praktiken innebar att Hans, Astrid och Sten – i egenskap av aktieägare – olovligen hade tagit emot ekonomiskt stöd från Tyskland.

Astrid Cleves engagemang för nazismen var om möjligt än mer extremt än hennes före detta makes. Redan 1942 pekades hon ut som ledande nazist i Holger Carlssons *Nazismen i Sverige. Ett varningsord* (Carlsson 1942, 80). Då satt hon bland annat i styrelsen för nationalsocialistiska Svensk Opposition, som leddes av Per Engdahl (för Cleves roll, se Espmark 2012, 216; för organisationen, se Nilsson 1996, 129). Även systrarna Agnes Cleve-Jonand (Jon-And) och Gerda Cleve-Brunius var medlemmar i organisationen, liksom Astrid och Hans gemensamma son Sten (Hübinette 2002, 327, 340).

Vid sidan om sitt föreningsengagemang var Astrid skribent i Svensk Oppositions tidning *Sverige Fritt*, i ovan nämnda *Dagsposten* samt i *Dagspostens* efterföljare *Fria Ord*, även den utgiven av Sveriges Nationella Förbund (Carlsson 1942, 80); Cleve skrev för tidningen så sent som 1964, när hon var 89 år gammal (Espmark 2012, 216–217). I sammanhanget kan nämnas att friherren Clas (eller Claes) af Ugglas, en

⁸⁰ Lista över aktieägare i *Dagsposten* 1941–1944, <http://www.tobiashubINETTE.se/dp.pdf> (2021-06-23). Hübinettes källa är Patent- och registreringsverkets arkiv (Riksarkivet) och *Trots Allt* 2–7/1944. Se även Nilsson 1996, 180.

⁸¹ SNF bildades ursprungligen som högerpartiets ungdomsförbund, men ungdomsförbundet splittrades från moderpartiet splittrades 1933 sedan man öppet omfamnat nationalsocialismen (Carlsson 1942, 121–124).

⁸² Lista över aktieägare i *Dagsposten* 1941–1944, <http://www.tobiashubINETTE.se/dp.pdf> (2021-06-23). Hübinettes källa är Patent- och registreringsverkets arkiv (Riksarkivet) och *Trots Allt* 2–7/1944.

släkting till Elisabeth, var chefredaktör för *Fria Ord*. Han tillträdde emellertid denna roll efter Cleves död (Nilsson 2000, 194).

2012 namngavs en planerad väg vid Nya Karolinska Sjukhuset efter Astrid Cleve. Eftersom gatan skulle sträcka sig över kommungränsen godkändes namnet av kommunfullmäktige i både Solna (2011) och Stockholm (2012). I det underlag till namngivning som de folkvalda politikerna hade att ta ställning till nämns inte Cleves politiska engagemang med ett ord. Istället beskrivs hon som en kvinnlig forskningspionjär, eller som ”den första kvinnan i Sverige som var filosofie doktor i ett naturvetenskapligt ämne”.⁸³ 2018 kom det emellertid till sjukhusledningens kännedom att Cleve även var aktiv nazist. Kritiken framfördes dels av Hugo Lagercrantz, före detta verksamhetschef vid Karolinska Sjukhuset (Lagercrantz 2018), dels av Abraham Cooper från amerikanska Simon Wiesenthal Center, som reagerade på skyltningen under ett besök. Efter att både namngivningen och kritiken hade rapporterats i både svenska och utländska medier döptes vägen om som Maria Aspmans gata.⁸⁴

Efter krigsslutet förnekade eller förminskade Hans sitt engagemang för den nazistiska regimen (Euler-Chelpin 1969). Han led i stort sett inga negativa konsekvenser av sina ställningstaganden (Björkman et al. 2016, 11). Vad gäller Astrid förblev hon uttalad antidemokrat, antisemit och nationalsocialist långt efter kriget. Hon förnekade Förintelsen in i döden. Hennes svärson Sven Stolpe beskrev henne som ”Hitlerdyrkare” (Espmark 2012, 208–217).

Det är inte känt vad Ulf tyckte om sin familjs politiska engagemang. Säkert är att han under perioden 1933–1945 var omgiven av personer som sympatiserade med den rasistiska diktaturen i Tyskland. Säkert är också att han långt senare – närmare bestämt 1958 – gifte sig med grevinnan Dagmar Cronstedt (1919–2006, adlig ätt 83), som arbetat direkt åt den nationalsocialistiska regimen under kriget. Efter att ha rört sig inom pronazistiska kretsar i Stockholm hade hon frivilligt flyttat till Tyskland 1942, där hon arbetade som svenskspråkig radiohallåa inom den tyska propagandan. Även efter att hon 1943 hade flyttat tillbaka till Stockholm fortsatte hon att arbeta åt den tyska regimen, då på den tyska delegationen. Faktum är att Cronstedt blev kvar i tysk tjänst ända fram till den nationalsocialistiska diktaturens fall. Hon uttryckte aldrig någon ånger för sitt nazistiska engagemang. Fram till sin död 2006 vägrade hon att tala med journalister om tiden i tysk tjänst (Sennerteg 2006, 139–140, 168).

Med detta sagt bör man påminna sig om att det var Ulfs hustru – inte han – som arbetade åt den tyska regimen, och att det var hans mor och far, hans fars hustru, hans mostrar och bröder – inte han – som var öppet engagerade inom nazistiska eller pronazistiska organisationer. Ulf tycks över huvud taget inte ha uttryckt några politiska åsikter, i alla fall inte offentligt.

⁸³ Kommunfullmäktige i Stockholm godkände Kommunstyrelsens förslag den 30 januari 2012. Då var namnet redan godkänt av kommunfullmäktige i Solna. För relevanta handlingar, se StSA dnr 312-2098/11.

⁸⁴ <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/stockholm/nazistgata> (2021-07-05).

Nyckellitteratur om svenska medborgares engagemang till stöd för den nationalsocialistiska diktaturen i Tyskland: Carlsson 1942; Nilsson 1996, 2000; Almgren 2005; Björkman et al. 2016, 2019.

Samtidens kontroverser – och framtidens

I diskussionen här ovan har jag tagit fasta på namngivningar med kopplingar till tre åtskilda men sammanlänkande historiska fenomen: antropologisk rasforskning under 1800-talet och fram till sekelskiftet 1900, rasbiologi och rashygien under 1900-talets första hälft, samt nazism och antisemitism under perioden 1933–1945. Men historien är inte slut och andra saker kommer stå i fokus när framtiden ser tillbaka på vår egen tid. Hur kommer framtida generationer att se på vetenskapligt utbyte och samverkan med resursstarka diktaturer i vår egen tid, som Kina och Saudiarabien? Hur kommer de att tänka kring de oklara gränsdragningarna mellan offentligt finansierad forskning och privata vinstintressen? Kommer donatorers verksamhet och donationsmedlens ursprung att granskas i större utsträckning än de gör idag? Hur kommer man att se på djurförsök?

Vi lever inte i den bästa av världar. Människor som levde förr var inte sämre människor än vi som lever nu. Det finns därför en uppenbar risk att fördömandet av historiska felsteg och övergrepp stannar vid skademinimering eller än värre vid ett självförhärligande och ömsesidigt ryggdunkande, som minskar incitamenten för kritisk reflektion och ökar risken för nya övergrepp och felsteg.⁸⁵ Hur väsensskilda är egentligen 1800-talets försök att indela människor i biologiskt åtskilda grupper från delar av dagens genetiska forskning? De anatomiska samlingarna må ha spelat ut sin roll, men istället bygger lärosäten runt om i världen upp arkiv av mänsklig DNA, ofta i samarbete med kommersiella aktörer och/eller i samverkan med auktoritära stater.

Att namnge fysiska miljöer efter person innebär både ett ställningstagande och ett chanstagande. Namngivningar är en form av minnesmärken, och minnesmärken har i alla tider stått i centrum för politiska dragkamper. Det finns inga garantier för att den som idag framstår i positiv dager kommer att göra det om 100, 50 eller ens 10 år. Om KI fortsätter på inslagen bana bör man därför förbereda sig på mer kritik i framtiden.

Tack!

Det hade inte varit möjligt att sammanställa denna promemoria under så pass kort tid, utan benägen hjälp från en mängd kunniga personer. För inventeringen av befintliga namn har jag tagit hjälp av Olof Ljungström, Lennart Ilke, Rikard Becker och Lina Liljegren. För att reda ut namngivningens historia har jag tagit hjälp av Olof Ljungström, Ingemar Ernberg, Maria Deckeman, Håkan Eriksson, Rune Fransson, Sten Grillner,

⁸⁵ Här finns lärdomar att dra från *Aufarbeitung*, den praktik som utvecklades vid tyska lärosäten och andra institutioner efter diktaturens fall i syfte att bearbeta arvet efter nationalsocialismen (Fischer och Lorenz 2009).

Lennart Ilke, Jan Lindsten och Hans Wigzell. Det bistånd jag har fått av Gabriel Larsson, Tove Hörner och Petra Standert vid Karolinska Institutets arkiv, liksom av Therese Tedeblad vid Solna stadsarkiv, har varit helt avgörande för undersökningens utfall.

På motsvarande sätt har det varit helt avgörande för undersökningen, att jag har kunnat diskutera de namn och historiska skeenden som framkommit under arbetets gång med kunniga historiker. Olof Ljungström och Eva Åhrén vid Karolinska Institutet, Ida Al Fakir vid Stockholms universitet, Maria Björkman vid Linköpings universitet, Gunnar Broberg vid Lunds universitet, Gustaf Forsell vid Uppsala universitet, Ann-Katrin Hatje vid Umeå universitet, Lena Lennerhed vid Södertörns högskola, Fredrik Svanberg vid Nordiska museet och Merle Weßel vid Universität Oldenburg har alla bidragit med sina expertkunskaper. Ett särskilt stort tack i detta avseende går till Maja Hagerman vid Helsingfors universitet och Tobias Hubinette vid Högskolan i Karlstad. Ett sista tack går till Ola Inghe, som bidrog med uppgifter om sin far.

Under arbetet med denna promemoria har jag även varit i kontakt med William Skirgard och Sara Winegard från STRÄVA, liksom Björn af Kleen från *Dagens Nyheter*. Merparten av texten författades under perioden april till juni 2021. En sista redigering gjordes i september 2021.

Källförteckning

Arkivkällor

Karolinska Institutets arkiv (KIA)

Diariet förda handlingar:

- Dnr 865/76: Karolinska Institutet, Styrelsen för Laboratorieblocket, 1976-05-24; Rektorsämbetets beslut, 1976-07-01.
- Dnr 1056/81: Georg Klein, Tomas Hökfelt och Nils R. Ringertz (Karolinska Institutet) till Fakultetsnämnden (Karolinska Institutet), 1981-10-01.
- Dnr 1056/81: Stadgar för Retziusföreläsningen vid Karolinska institutets medicinska fakultet, 1981-10-01.
- Dnr 1056/81: Lars-G. Elfvin, Curt von Euler, Åke Flock, Gunnar Grant och David Ottoson (Karolinska Institutet) till Medicinska fakultetsnämnden (Karolinska Institutet), 1981-10-21.
- Dnr 1056/81: Utdrag ur protokoll fört vid sammanträde den 19 november 1981 i Medicinska fakultetsnämnden, Karolinska Institutet, 1981-11-19.
- Dnr 1056/81: Stadgar för Anders Retzius föreläsningen vid Karolinska institutets medicinska fakultet, 1981-11-19.
- Dnr 475/86: Angående uppförande av ett "Nobelhus" på Karolinska Institutet, Jan Lindsten (Karolinska Institutet) till Nobelstiftelsens Styrelse, 1985-05-28.
- Dnr 475/86: Ansökan om medel för uppförande av ett "Nobelhus" på Karolinska institutet, Bengt Samuelsson (Karolinska Institutet) till Knut och Alice Wallenbergs Stiftelse, 1986-04-30.
- Dnr 475/86: Peter Wallenberg och Gunnar Hoppe (Knut och Alice Wallenbergs Stiftelse) till Karolinska Institutet, 1986-10-07.
- Dnr 2269/94: Avtal avseende "Scheele-laboratoriet, undertecknat av Gunnar Lustig för Karolinska Institutet, 1994-02-04.
- Dnr 4087/96: Bengt Pernow och Björn Tengroth (Karolinska Institutet) till Hans Wigzell (Karolinska Institutet), 1996-06-11.
- Dnr 4087/96: Angående raritetsbiblioteket och dess benämning, Hans Wigzell (Karolinska Institutet) till Bengt Pernow och Björn Tengroth (Karolinska Institutet), 1996-06-28.
- Dnr 4087/96: Ang KI:s och SLS:s raritetsbibliotek och dess benämning, Bengt Pernow och Björn Tengroth (Karolinska Institutet) till Hans Wigzell (Karolinska Institutet), 1996-11-06.
- Dnr 4087/96: Angående raritetsbiblioteket och dess namn, Hans Wigzell (Karolinska Institutet) till Bengt Pernow och Björn Tengroth (Karolinska Institutet), 1997-01-10.

- Dnr 4422/98: Projekt: KI Campus – ny adressering och skyltning, Ove Hedström (Hifab) till Rune Fransson (Karolinska Institutet), 1998-12-01.
- Dnr 4316/98: Detaljplan för del av kv Scheele med Retziuslaboratoriet, Karolinska Institutet, upprättad i november 1998, Solna Stad, Stadsarkitektkontoret, 1998-11-23.
- Dnr 4316/98: Detaljplan för del av kv Scheele med Retziuslaboratoriet, Karolinska Institutet, upprättad i november 1998, Rune Fransson och Kerstin Cavallin (Karolinska Institutet) till Stadsarkitektkontoret (Solna Stad), 1998-12-17.
- Dnr 1222/99: Angående Solna kommunfullmäktiges beslut att återremittera förslag till namn på gator inom Karolinska institutets område, Anders Guståv (Solna Stad) till Hans Wigzell (Karolinska Institutet), 1999-02-24.
- Dnr 1222/99: Angående bandinspelning från kommunfullmäktige i Solna i samband med behandling av gatunamn inom KI:s område, Anders Guståv (Solna Stad) till Hans Wigzell (Karolinska Institutet), 1999-03-16.
- Dnr 2627/99: Rektor, Karolinska Institutet, 1999-06-16.
- Dnr 2627/99: Campusområde Karolinska Institutet – nya vägnamn och ny adressering, Ove Hedström (Hifab) till Stadsingenjörskontoret (Solna Stad), 1999-08-18.
- Dnr 4883/99: Förlängning av lån, Kristian Berg och Karl-Olof Cederberg (Statens Historiska Museer) till Eva Jonsson (Karolinska Institutet), 1999-12-12.
- Dnr 3669/02: Marina Vodovosoff och Bo Granqvist (Strategiforum Flemingsberg) till Bengt Norrving (Karolinska Institutet), 2002-06-04.
- Dnr 3052/03: Retziusrummet i Retziuslab, Lars Olson (Karolinska Institutet) till Jan Carlstedt-Duke och Bengt Norrving (Karolinska Institutet), 2003-05-06.
- Dnr 6783/03: Angående benämning av byggnaden vid Alfreds Allé 23, Campus Syd, Karin Harms-Ringdahl, Lena Borell och Stefan Eriksson (Karolinska Institutet) till Hans Wigzell (Karolinska Institutet), 2003-12-15.
- Dnr 6783/03: Angående benämning av byggnaden vid Alfreds Allé 23, Campus Syd, Rektor, Karolinska Institutet, 2004-01-12.
- Dnr 2556/04: Avtal, nr 04/01, gällande integrerad Freeset i Astrid Fagraeus laboratoriet, Karolinska Institutet, IT-centrum, 2004-04-28.
- Dnr 4095/07: Riktlinjer för hantering av namnet Karolinska inom Karolinska Universitetssjukhuset och Karolinska Institutet, Karolinska Institutet och Karolinska Universitetssjukhuset, 2006-04-06.
- Dnr 1475/08: Svar på E-mail i ärendet: Retzius, Olof Ljungström (Karolinska Institutet) till Daniel Andersson (Karolinska Institutet), 2008-05-21.
- Dnr 5244/09: Utlån av hjärna identifierad som professor Gustaf Retzius (1842–1919) till Etnografiska museet, Rektor, Karolinska Institutet, 2009-10-27.
- Dnr 1845/12: Beslut om enhetligt skylt- och namngivningskoncept, Karolinska Institutet, 2012-03-07.
- Dnr 5690/12: Namngivning av byggnad 95:61: Widerströmska huset, Rektor, Karolinska Institutet, 2012-09-26.

- Dnr 2-2125/13: Namngivning av restaurang och café i Aula Medica, Rektor, Karolinska Institutet, 2013-05-28.
- Dnr 2-2130/13: Namngivning av Karolinska Institutets aula, Rektor, Karolinska Institutet, 2013-05-28.
- Dnr 2-1273/14: Nicolas Guyon (Karolinska Institutet) till Anders Hamsten (Karolinska Institutet), 2014-03-30.
- Dnr 2-1273/14: Historisk bakgrund och diskussion av frågan om namnet Retzius, Olof Ljungström och Eva Åhrén, Karolinska Institutet, 2014-08-18.
- Dnr 1-16/19: Beslut om nytt namn för ”Framtidens Lab ANA 8”, Rektor, Karolinska Institutet, 2019-01-15.
- Dnr 1-736/20: Medicinhistoriska och etiska aspekter på historiska minnesmärken och samlingar på Karolinska Institutet – uppdrag och arbetsgrupp, Rektor, Karolinska Institutet, 2020-10-01.
- Dnr 2-1724/20: Lokalförsörjningsplan 2020–2023, fastställd av Konsistoriet 2020-06-08.

Arkivförda men ej diarieförda handlingar:

- Namngivning av forskningsbyggnad i Huddinge – Neomedicum, Rektor, Karolinska Institutet, 2014-09-18.
- Hans Jörnvall (Karolinska Institutet) till Hans Wigzell (Karolinska Institutet), 1998-10-09. Arkivförd i Medicinska fakultetens arkiv, Rektors korrespondens, 1998, E2:7.
- Protokoll från Kultur Rådets sammanträde i Asklepios tisdagen den 10 september 2002, Karolinska Institutet, 2002-09-18.
- Utbyggnadsplan-1989 för Karolinska Institutet med Tomtebodaoområdet. Arkivförd som bilaga till Lokalnämndens protokoll 1989-04-19 §8, Universitetsförvaltningen och medicinska fakulteten, Lokalnämndens protokoll 1978–1989, serie A5F:1.

Ej arkivförda handlingar:

- Executive summary – skyltning och namngivning i fysiska miljöer, Karolinska Institutet, 2012-02-13.
- Förslag angående användningen av namnet Retzius inom KI, Olof Ljungström och Eva Åhrén, Karolinska Institutet, 2020-08-19.
- Förslag: Namngivning av restaurang och café i Aula Medica, Maria Deckeman och Olof Ljungström, Karolinska Institutet, 2013-04-08.
- Namngivning av offentliga rum och byggnader vid Karolinska Institutet, Ingemar Ernberg, Karolinska Institutet, 2021-06-20.
- Riktlinjer för namngivning, Karolinska Institutet, 2012-10-17.
- Riktlinjer för namngivning, Karolinska Institutet, 2016-02-25.

Solna stadsarkiv (SSA)

- Dnr 57/99: Namnförslag Karolinska Institutet, Kjell Blomberg (Solna Stad) till Kommunfullmäktige (Solna Stad), 1999-02-03.
- Dnr 57/99: Namnförslag på gator inom Karolinska Institutets område, Kommunstyrelsen, Solna Stad, 1999-02-22.
- Dnr 57/99: Namnförslag på gator inom Karolinska Institutets område, Kommunfullmäktige, Solna Stad, 1999-02-22.
- Dnr 57/99: Förslag till nytt vägnamn inom Karolinska Institutet, Ove Hedström (Hifab) till Namnberedningen (Solna Stad), 1999-03-23.
- Dnr 57/99: Karolinska Institutet – nya vägnamn – komplettering, Ove Hedström (Hifab) till Namnberedningen (Solna Stad), 1999-03-23.
- Dnr 57/99: Namnförslag Karolinska Institutet, Kjell Blomberg (Solna Stad) till Kommunfullmäktige (Solna Stad), 1999-04-21.
- Dnr 57/99: Namnförslag på gator inom Karolinska Institutets område, Kommunstyrelsen, Solna Stad, 1999-05-03.

Stockholms stadsarkiv (StSA)

- Dnr 312-2098/11: Namn på gator, kvarter, parker och torg inom den nya stadsdelen Hagastaden.

Tryckta källor

- Akademiska Hus och Karolinska Institutet. 1997. *KI Campus 2000. Utvecklingsplan oktober 1997*. Stockholm: Akademiska Hus och Karolinska Institutet.
- Almgren, Birgitta. 2005. *Drömmen om Norden. Nazistisk infiltration i Sverige, 1933–1945*. Stockholm: Carlssons.
- Andreen, Andrea. 1956. *Karolina Widerström. Sveriges första kvinnliga läkare*. Stockholm: Norstedts.
- Backman, Runar. 1985. *Erik Jorpes. Kökar, Moskva, Stockholm*. Andra upplagan. Helsingfors: Söderströms.
- Berg, Annika. 2003. *Döda kroppar i vetenskapens tjänst. Om anatomiska dissektioner och utsatta människors rättigheter i 1920-talets Sverige*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Berggren, Lena. 2002. "Swedish Fascism. Why Bother?" *Journal of Contemporary History* 37 (3): 395–417.
- Bergström, Anders, Lars Marcus och Daniel Koch. 2010. *KI. Arkitektur och kunskapsmiljö. Tävligen, etableringen, förnyelsen*. Stockholm: Akademiska Hus.
- Björkman, Maria. 2011. *Den anfrätta stammen. Nils von Hofsten, eugeniken och steriliseringarna, 1909–1963*. Lund: Arkiv.

- . 2016. "Ras, vetenskap och objektivitet. Några lojaliteter hos Folke Henschen". *De intellektuellas förräderi? Intellektuellt utbyte mellan Sverige och Tredje riket*, red. Maria Björkman, Patrik Lundell och Sven Widmalm. Lund: Arkiv.
- Björkman, Maria, Patrik Lundell och Sven Widmalm. 2016. "De intellektuellas förräderi?" *De intellektuellas förräderi? Intellektuellt utbyte mellan Sverige och Tredje riket*, red. Maria Björkman, Patrik Lundell och Sven Widmalm, 7–32. Lund: Arkiv.
- . 2019. "Collaboration and Normalization". *Intellectual Collaboration with the Third Reich. Treason or Reason?*, red. Maria Björkman, Patrik Lundell och Sven Widmalm, 1–20. London och New York: Routledge.
- Broberg, Gunnar. 1988. "Statens institut för rasbiologi. Tillkomstären". *Kunskapens trädgårdar. Om institutioner och institutionaliseringar i vetenskapen och livet*, red. Gunnar Broberg, Gunnar Eriksson och Karin Johannisson, 178–221. Stockholm: Atlantis.
- . 2002. *Statlig rasforskning. En historik över Rasbiologiska institutet*. Andra upplagan. Lund: Lunds universitet.
- Broberg, Gunnar och Mattias Tydén. 2005. *Oönskade i folkhemmet. Rashygien och sterilisering i Sverige*. Andra upplagan. Stockholm: Gidlunds.
- Carlsson, Holger. 1942. *Nazismen i Sverige. Ett varningsord*. Stockholm: Trots allt.
- Caspersson, Torbjörn. 1960. "Medicinsk cellforskning och genetik". *Karolinska mediko-kirurgiska institutets historia, 1910–1960*, del 3:1: "Forskning och undervisning inom olika ämnen", 209–22. Stockholm: Almqvist & Wiksells.
- Christensson, Jakob. 2001. "Sven Nilsson och Skandinavien urinvånare". *Kulturanatomiska studier. Tillägnade Anja Edén och Sten Kindlundh*, red. Gunnar Broberg, Hans Lund, Birgitta Olander och Per Soldan Ridderstad, 29–52. Lund: Lunds universitet.
- Ericsson, Martin. 2015. *Exkludering, assimilering eller utrotning? "Tattarfrågan" i svensk politik, 1880–1955*. Lund: Lunds universitet.
- Espmark, Kristina. 2012. *Utanför gränserna. En vetenskapshistorisk biografi om Astrid Cleve von Euler*. Umeå: Umeå universitet.
- von Euler-Chelpin, Hans. 1969. *Minnen*. Stockholm. Egen utgivning.
- Falkenberg, Göran, Lars Helin, Jan Lindsten, Daniel Normark och Marie Oscarsson. 2013. *I skuggan av ett boktorn*. Stockholm: Hagströmerbiblioteket.
- Fischer, Torben och Matthias N. Lorenz, red. 2009. *Lexikon der "Vergangenheitsbewältigung" in Deutschland. Debatten- und Diskursgeschichte des Nationalsozialismus nach 1945*. Andra upplagan. Bielefeld: Transcript.
- Forsell, Gustaf. 2017. "'I tro på släktets framtid'. Klerikal fascism, Sveriges religiösa reformförbund och den svenska kulturens förfall". *Chaos. Skandinavisk tidsskrift för religionshistoriska studier* 68 (2): 171–99.
- Forsén, Annette. 2015. *Tysk föreningsverksamhet i Finland och Sverige, 1910–1950*. Möklinta: Gidlunds.
- Fosdick, Raymond B. 1939. "President's Review". *The Rockefeller Foundation Annual Report 1938*, 1–74. New York: The Rockefeller Foundation.

- Furuhagen, Björn. 2007. *Den svenska rasbiologins idéhistoriska rötter. En inventering av forskningen*. Stockholm: Forum för levande historia.
- Ghelichkhan, Pouya. 2008. ”Far och son Retzius – företrädare för en missbrukad vetenskap”. *Läkartidningen* 105 (21): 1597–1598
- Gould, Stephen Jay. 1981. *The Mismeasure of Man*. London och New York: Norton.
- Gustafsson Chorell, Torbjörn. 1996. *Sjärens biologi. Medicinen, kulturen och naturens ordning, 1850–1920*. Eslöv: Symposion.
- . 2010. ”Neurovetenskap. Hjärna och psyke”. *Medicinen blir till vetenskap. Karolinska Institutet under två århundraden*, red. Karin Johannisson, Ingemar Nilsson och Roger Qvarsell, 238–67. Stockholm: Karolinska Institutet University Press.
- Hagerman, Maja. 2006. *Det rena landet. Om konsten att uppfinna sina förfäder*. Stockholm: Prisma.
- . 2015. *Käraste Herman. Rasbiologen Herman Lundborgs gåta*. Stockholm: Norstedts.
- Halldin, Jan. 1999. ”Gunnar Inghe – de fattigas advokat. Sveriges förste socialläkare inspirerande lärofäder”. *Läkartidningen* 96 (23): 2895–97.
- Hannaford, Ivan. 1996. *Race. The History of an Idea in the West*. Washington, D.C.: Woodrow Wilson Center Press.
- Hübinette, Tobias. 2002. *Den svenska nationalsocialismen. Medlemmar och sympatisörer, 1931–45*. Stockholm: Carlssons.
- Johannisson, Karin. 1997. *Kroppens tunna skal. Sex essäer om kropp, historia och kultur*. Stockholm: Norstedts.
- Johannisson, Karin, Ingemar Nilsson och Roger Qvarsell, red. 2010. *Medicinen blir till vetenskap. Karolinska Institutet under två århundraden*. Stockholm: Karolinska Institutet University Press.
- Kainz Rognerud, Knut. 2005a. ”Jag har bara fått basfakta”. *Dagens Nyheter*, 2005-10-18.
- . 2005b. ”Jan-Åke Gustafssons svar på DN:s frågor”. *Dagens Nyheter*, 2005-10-23.
- . 2005c. ”Professorns upptäckt sågas av toppforskare”. *Dagens Nyheter*, 2005-11-27.
- . 2005d. ”Professorn valde själv sina granskare”. *Dagens Nyheter*, 2005-11-29.
- . 2005e. ”Gustafsson sålde patent för en dollar”. *Dagens Nyheter*, 2005-11-30.
- . 2005f. ”Professor bryter mot KI:s regler”. *Dagens Nyheter*, 2005-12-11.
- . 2005g. ”KI-chef fick köpa aktier billigt”. *Dagens Nyheter*, 2005-12-15.
- . 2006a. ”Husrannsakan mot Professorstiftelser”. *Dagens Nyheter*, 2006-05-22.
- . 2006b. ”Husrannsakan mot Karo Bio och Novum”. *Dagens Nyheter*, 2006-05-23.
- Klee, Ernst. 2001. *Deutsche Medizin im Dritten Reich. Karrieren vor und nach 1945*. Andra upplagan. Frankfurt am Main: Fischer.
- af Kleen, Björn. 2015a. ”Mörk historia fram i ljuset”. *Dagens Nyheter*, 2015-01-25.
- . 2015b. ”Det mörka arvet delar institutet”. *Dagens Nyheter*, 2015-01-31.

- . 2015c. "Forskare uppmanar: Gör upp med rasbiologin". *Dagens Nyheter*, 2015-02-20.
- . 2015d. "Beslut i dag: Kvarlevorna på KI ska lämnas tillbaka". *Dagens Nyheter*, 2015-02-26.
- . 2015e. "KI måste söka efter skallarnas ursprung". *Dagens Nyheter*, 2015-02-27.
- . 2015f. "Stopp för medalj till rasforskarens minne". *Dagens Nyheter*, 2015-03-07.
- . 2015g. "Trasfröken – första offret i kraniesamlingen". *Dagens Nyheter*, 2015-04-11.
- . 2015h. "Vår värld har blivit som rasbiologerna fruktade". *Dagens Nyheter*, 2015-10-03.
- . 2016. "Svenska lärosäten har ett komplicerat förhållande till sitt eget förflutna". *Dagens Nyheter*, 2016-12-16.
- . 2021. "Kravet: Radera rasbiologerna från Karolinska institutet". *Dagens Nyheter*, 2021-07-18.
- Klein, Georg. 1960. "Tumörbiologi". *Karolinska mediko-kirurgiska institutets historia, 1910–1960*, del 3:1: "Forskning och undervisning inom olika ämnen", 223–26. Stockholm: Almqvist & Wiksells.
- Lagercrantz, Hugo. 2018. "Ska vi verkligen döpa en gata efter en aktiv nazist?" *Dagens Nyheter*, 2018-10-29.
- Larsmo, Ola. 2010. *(O)mänskligt. Om rasbiologins historia*. Stockholm: Forum för levande historia.
- Lennerhed, Lena. 2002. *Sex i folkhemmet. RFSUs tidiga historia*. Hedemora: Gidlunds.
- Lennmalm, Frithiof. 1910. *Karolinska mediko-kirurgiska institutets historia utgifven med anledning af Institutets hundraårsdag af Institutets Lärarekollegium*, del 1: "Karolinska mediko-kirurgiska institutets uppkomst och utveckling", red. Severin Jolin. Stockholm: Isaac Marcus.
- Liljestrand, Göran. 1960a. "Allmän översikt av institutets utveckling och verksamhet". *Karolinska mediko-kirurgiska institutets historia, 1910–1960*, del 1:1. Stockholm: Almqvist & Wiksells.
- . 1960b. "Allmän översikt av institutets utveckling och verksamhet". *Karolinska mediko-kirurgiska institutets historia, 1910–1960*, del 1:2. Stockholm: Almqvist & Wiksells.
- Lindblad, Thomas. 2000. *Anders Retzius och Karolinska Institutet*. Stockholm: Hagströmerbiblioteket.
- . 2007. *Gustaf Retzius. A Biography*, red. Ove Hagelin. Stockholm: Hagströmerbiblioteket.
- Ljungström, Olof. 2004. *Oscariansk antropologi. Etnografi, förhistoria och rasforskning under sent 1800-tal*. Hedemora: Gidlunds.
- . 2014. "Swedish Golgotha. Anders Retzius' Collection of Human Crania at the Karolinska Institutet According to an 1862 Manuscript". *Lychnos*, 159–71.

- . 2016. ”När ett helt folk drivits i landsflykt”. Gösta Häggqvist och flyktingfrågan vid Karolinska Institutet”. *De intellektuella förräderi? Intellektuellt utbyte mellan Sverige och Tredje riket*, red. Maria Björkman, Patrik Lundell och Sven Widmalm, 183–202. Lund: Arkiv.
- . 2021. ”Karolinska Institutets krig. Medicin, vetenskap och politik på 1930-talet”. *Främmande nära. Människor och medicin över gränserna förr och nu*, red. Motzi Eklöf, 121–27. Malmköping: Exempla.
- Lööw, Heléne. 2016. *Nazismen i Sverige, 1924–1979. Pionjärerna, partierna, propagandan*. Stockholm: Ordfront.
- Lundmark, Lennart. 2007. *Allt som kan mätas är inte vetenskap. En populärhistorisk skrift om Rasbiologiska institutet*. Stockholm: Forum för levande historia.
- Manns, Ulla. 1997. *Den sanna frigörelsen. Fredrika-Bremer-förbundet, 1884–1921*. Stockholm: Symposion.
- Nilsson, Karl N. Alvar. 1996. *Svensk överklassnazism, 1930–1945*. Stockholm: Carlssons.
- . 2000. *Svensk överklass och högerextremism under 1900-talet*. Stockholm: Federativ.
- Nilsson, Ulrika. 2005. *Det heta könet. Gynekologin i Sverige kring förra sekelskiftet*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Nordenskiöld, Erik. 1932. ”Anders Adolf Retzius”. *Nordisk familjebok. Encyklopedi och konversationslexikon*, red. Verner Söderberg, band 16, 686. Tredje upplagan. Stockholm: Nordisk familjeboks aktiebolag.
- Retzius, Gustaf. 1879. *Finska kranier jämte några natur- och litteratur-studier inom andra områden af finsk antropologi*. Stockholm. Egen utgivning.
- . 1896. ”Blick på den fysiska antropologiens historia”. *Ymer* 1896 (4): 221–245.
- . 1899. *Crania Suecica antiqua. Beskrifning av svenska mennisko-kranier från stenåldern, bronsåldern och järnåldern jämte en blick på forskningen öfver de europeiska folkens ras-karaktärer*. Stockholm. Egen utgivning.
- . 1909. ”The So-Called North European Race of Mankind. A Review of, and Views on, the Development of Some Anthropological Questions”. *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland* 39: 277–313.
- Rocca, Julius. 2010. *Hur Karolinska Institutet kom till*, övers. Carla Wiberg. Stockholm: Karolinska Institutet University Press.
- Runcis, Maija. 1998. *Steriliseringar i folkhemmet*. Stockholm: Ordfront.
- Sennerteg, Niclas. 2006. *Tyskland talar. Hitlers svenska radiostation*. Lund: Historiska media.
- Stolpe, Hjalmar. 1896. ”Anders Retzius”. *Ymer* 1896 (4): 213–219.
- Svanberg, Fredrik. 2015. *Människosamlarna. Anatomiska museer och rasvetenskap i Sverige ca 1850-1950*. Stockholm: Historiska museet.
- Takman, John. 1995. ”263 mot, 18 för. John Takman om asyldebatten 1939”. *Dagens Nyheter*, 1995-06-13.

- Theorell, Hugo. 1960. "Biokemi". *Karolinska mediko-kirurgiska institutets historia, 1910–1960*, del 3:1. "Forskning och undervisning inom olika ämnen", 100–117. Stockholm: Almqvist & Wiksells.
- . 1977. *Växlande vindar*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Uddenberg, Nils. 2019. *Skallmätaren. Gustaf Retzius – hyllad och hatad*. Stockholm: Fri tanke.
- Wallander, Jan. 2002. *Wenner-Gren stiftelserna, 1955–2000. Hur fåfänga visioner och världsförbättrarnit blev grunden till stora stiftelser*. Stockholm: Atlantis.
- Wästberg, Per. 2020. *Utsikt från stol 12*. Stockholm: Svenska Akademien.
- Weßel, Merle. 2018. "Female Doctors, Prophylactic Health Care and Public Health". *Conceptualising Public Health. Historical and Contemporary Struggles over Key Concepts*, red. Johannes Kananen, Sophy Bergenheim och Merle Weßel, 33–45. London och New York: Routledge.
- Åhrén, Eva. 2002. *Döden, kroppen och moderniteten*. Stockholm: Carlssons.
- . 2010. "Museerna. Vetenskap i tre dimensioner". *Medicinen blir till vetenskap. Karolinska Institutet under två århundraden*, red. Karin Johannisson, Ingemar Nilsson och Roger Qvarsell, 126–69. Stockholm: Karolinska Institutet University Press.
- . 2017. "Figuring Things Out. Visualizations in the Work of Swedish Anatomists Anders and Gustaf Retzius, 1829–1921". *Nuncius* 32 (1): 166–211.

Bilaga 1. Namngivna fysiska miljöer vid Karolinska Institutet**Campus Solna: vägar**

Berzelius väg	Jöns Jacob Berzelius (1779–1848)
Fogdevreten	Historiskt
Granits väg	Ragnar Granit (1900–1991)
Nanna Svartz väg	Nanna Svartz (1890–1986)
Nobels väg	Alfred Nobel (1833–1896)
Retzius väg	Anders (1796–1860) & Gustaf Retzius (1842–1919)
Scheeles väg	Carl Wilhelm Scheele (1742–1786)
Solnavägen	Geografiskt
Theorells väg	Hugo Theorell (1903–1982)
Tomtebodavägen	Geografiskt
von Eulers väg	Hans (1873–1964) & Ulf von Euler-Chelpin (1905–1983)

Vägarna på KI:s område namngavs enligt beslut i Solna kommunfullmäktige 1999. Fogdevreten, Solnavägen och Tomtebodavägen är äldre namn.

Campus Solna: byggnader, boplatser, boplatser och serveringar

62:03 Sjukstugan, Granits väg 4 Historiskt

Byggnaden uppfördes 1888. Ägs och förvaltas av Akademiska Hus.

75:01 Hus 75, Nobels väg 9 & Retzius väg 13 Alfanumeriskt

Rockefeller (hörsal, 78 platser)	Rockefeller Foundation
200 (18 platser)	Numeriskt
201 (18 platser)	Numeriskt
202 (16 platser)	Numeriskt
203 (10 platser)	Numeriskt
204 (10 platser)	Numeriskt
205 (16 platser)	Numeriskt
206 (10 platser)	Numeriskt
207 (10 platser)	Numeriskt
208 (16 platser)	Numeriskt
209 (10 platser)	Numeriskt
210 (16 platser)	Numeriskt

211 (16 platser)	Numeriskt
212 (16 platser)	Numeriskt
213 (10 platser)	Numeriskt
214 (16 platser)	Numeriskt
215 (16 platser)	Numeriskt
216 (36 platser)	Numeriskt
218 (18 platser)	Numeriskt
220 (10 platser)	Numeriskt
221 (30 platser)	Numeriskt
222 (10 platser)	Numeriskt
224 (18 platser)	Numeriskt
303 (10 platser)	Numeriskt
307 (10 platser)	Numeriskt
311 (24 platser)	Numeriskt
326 (20 platser)	Numeriskt

Byggnaden stod färdig 1941 och huserade ursprungligen Statens institut för folkhälsan. Ägs och förvaltas av Akademiska Hus.

95:02 Wargentinet, Nobels väg 12 Pehr Wilhelm Wargentin (1717–1783)

Atrium (hörsal, 54 platser)	Suggestivt ⁸⁶
Petrén (hörsal, 90 platser)	Ture Petrén (1902–1976)

Byggnaden stod färdig år 1947 och huserade ursprungligen institutionerna för anatomi och histologi. Den har tidigare kallats för ”MEB-huset” och ”Anatomen”, men fick sitt nuvarande namn 2002. Ägs och förvaltas av Akademiska Hus.

95:03 [namnlös byggnad], von Eulers väg 4

Strix (hörsal, 72 platser)	Fantastiskt ⁸⁷
----------------------------	---------------------------

Byggnaden stod färdig 1948 och huserade ursprungligen institutionen för fysiologi. Tillbyggd i flera omgångar. Ägs och förvaltas av Akademiska Hus.

⁸⁶ Beskrivningarna ”beskrivande” (om ett namn som ”tydligt beskriver vad verksamheten syftar till”), ”suggestivt” (om ett namn som ”antyder en koppling till verksamheten eller dess nytta”) och ”fantastiskt” (om ett namn som ”helt saknar innebörd kopplad till verksamheten”) följer KI:s egna ”namntypologier”. Se Riktlinjer för namngivning, Karolinska Institutet, 2012-10-17; Riktlinjer för namngivning, Karolinska Institutet, 2016-02-25.

⁸⁷ Se föregående not.

95:05 Innomedicum, Nanna Svartz väg 2 Suggestivt

Byggnaden stod färdig 1948 och huserade ursprungligen institutionen för farmakologi. Tillbyggd i flera omgångar. I dagsläget brukas den inte av Karolinska Institutet. Ägs och förvaltas av Akademiska Hus.

95:08 KI Administration, Nobels väg 5 Beskrivande

Hall of Fame (14 platser) Suggestivt

Byggnaden stod färdig 1951 och huserade ursprungligen institutionen för kemi. Ägs och förvaltas av Akademiska Hus.

95:12 [namnlös byggnad], Nobels väg 8

Byggnaden stod färdig 1954 och huserade ursprungligen Medicinska Föreningen. Den kallades tidigare för Kårhuset. Ägs och förvaltas av Akademiska Hus.

95:15 Gammelgården, Nobels väg 2 Historiskt

Gammelgården (14 platser) Historiskt

Byggnaden är en mindre malmgård, uppförd i etapper sedan 1700-talet. Ägs och förvaltas av Akademiska Hus.

95:16 Tiondeladan, Nobels väg 4 Historiskt

Byggnaden uppfördes troligen under 1800-talet; den flyttades till området under sent 1800-tal. Ägs och förvaltas av Akademiska Hus.

95:20 Omgivningsfysiologi, Berzelius väg 13 Beskrivande

Byggnaden stod färdig 1953 och var ursprungligen en tillbyggnad till institutionen för fysiologi. Ägs och förvaltas av Akademiska Hus. I dagsläget hyrs den inte av KI.

95:22 Berzeliuslaboratoriet, Berzelius väg 3 Jöns Jacob Berzelius (1779–1848)

Ada Lovelace (datasal, 20 platser)	Ada Lovelace (1815–1852)
Berzelius (hörsal, 312 platser)	Jöns Jacob Berzelius (1779–1848)
BZ grupprum våning 4 (8 platser)	Jöns Jacob Berzelius (1779–1848)
BZ grupprum våning 6 (20 platser)	Jöns Jacob Berzelius (1779–1848)
Enter (datasal, 31 platser)	Suggestivt
Grace Hopper (datasal, 20 platser)	Grace Hopper (1906–1992)

Gunnar Höglund (32 platser)	Gunnar Höglund (1931–2019)
Retzius (hörsal, 202 platser)	Gustaf Retzius (1842–1919)
Rolf Bergin (32 platser)	Rolf Bergin (1938–2007)
Skrivsal BZ (skrivsal, 240 platser)	Beskrivande/akronym
Space (datasal, 21 platser)	Suggestivt
Universitetsbiblioteket	Beskrivande
Vesalius (hörsal, 203 platser)	Andreas Vesalius (1514–1564)

Byggnaden stod färdig 1972 och kallades då för Laboratorieblocket. Den fick sitt nuvarande namn 1976. Ägs och förvaltas av Akademiska Hus.

95:30 Restaurang Jöns Jacob, Retzius väg 24 Jöns Jacob Berzelius (1779–1848)

Byggnaden stod färdig 1978 och namngavs samma år. Ägs och förvaltas av Akademiska Hus.

95:45 KM-C, Nobels väg 16 Akronym

Byggnaden stod färdig 1993 och huserade ursprungligen mikrobiologiskt och tumörbiologiskt centrum. Ägs och förvaltas av Akademiska Hus.

95:45 KM-Annexet, Nobels väg 16 Akronym

Byggnaden stod färdig 1993 och huserade ursprungligen mikrobiologiskt och tumörbiologiskt centrum. Ägs och förvaltas av Akademiska Hus.

95:47 Scheelelaboratoriet, Tomtebodavägen 6 Carl Wilhelm Scheele (1742–1786)

Franklinsalen (skrivsal)	Rosalind Franklin (1920–1958)
Samuelssonsalen (hörsal, 148 platser)	Bengt Samuelsson (1934–)
Scheelesalen (hörsal, 60 platser)	Carl Wilhelm Scheele (1742–1786)
Scheele 2 (8 platser)	Carl Wilhelm Scheele (1742–1786)
Scheele 3 (8 platser)	Carl Wilhelm Scheele (1742–1786)
Scheele 4 (8 platser)	Carl Wilhelm Scheele (1742–1786)
Scheele 5 (8 platser)	Carl Wilhelm Scheele (1742–1786)
Scheele 6 (8 platser)	Carl Wilhelm Scheele (1742–1786)

Byggnaden stod färdig 1997 och huserade ursprungligen institutionen för medicinsk biokemi och biofysik. Den namngavs redan under arbetsprocessen. Ägs och förvaltas av Akademiska Hus.

95:48 Wallenberglaboratoriet, Berzelius väg 19 Knut (1853–1938) & Alice Wallenberg (1858–1956)
CMB (hörsal, 140 platser) Akronym

Byggnaden stod färdig 1959 och namngavs 1960 som Wallenbergstiftelsens Jubileumslaboratorium 1960. Ägs och förvaltas av Akademiska Hus.

95:55 Retziuslaboratoriet, Retzius väg 8 Anders (1796–1860) & Gustaf Retzius (1842–1919)

Byggnaden stod färdig 2001, men namnet tillkom tidigare under arbetsprocessen. Ägs och förvaltas av Akademiska Hus. I dagsläget hyrs den inte av KI.

95:56 Astrid Fagraeuslab., Tomtebodavägen 2 Astrid Fagraeus (1913–1997)

Byggnaden uppfördes 2003 och namngavs samma år. Ägs och förvaltas av Akademiska Hus.

95:61 Widerströmska huset, Tomtebodavägen 18 Karolina Widerström (1856–1949)

Amartya (12 platser)	Amartya Sen (1933–)
Charles (40 platser)	Charles Darwin?
David (? platser)	David A. Kolb (1939–)
Duncan (? platser)	Duncan Neuhauser (?–)
Inghesalen (hörsal, 86 platser)	Gunnar Inghe (1910–1977)
John (40 platser)	?
Karolina (60 platser)	Karolina Widerström (1856–1949)
Louis (40 platser)	Louis Pasteur?
Marie (40 platser)	Marie Curie?
Mary (30 platser)	Mary Parker Follett (1868–1933)
Parker (30 platser)	Parker J. Palmer (1939–)
Ruth (8 platser)	?
Skrivsal Widerströmska (skrivsal, 32 platser)	Karolina Widerström (1856–1949)
Wangari (60 platser)	Wangari Maathai (1940–2011)
WH-1 (8 platser)	Akronym/alfanumeriskt
WH-2 (8 platser)	Akronym/alfanumeriskt
Wretlindsalen (hörsal, 50 platser)	Arvid Wretling (1919–2002)

Byggnaden stod färdig 2012 och namngavs samma år. Ägs och förvaltas av Akademiska Hus.

95:71 KISP Alfa, Tomtebodavägen 23 Akronym/alfanumeriskt

Byggnaden stod färdig 2010. Ägs och förvaltas av Akademiska Hus.

95:72 KISP Beta, Tomtebodavägen 23 Akronym/alfanumeriskt

Byggnaden stod färdig 2010. Ägs och förvaltas av Akademiska Hus. I dagsläget hyrs den inte av KI.

95:73 KISP Gamma, Tomtebodavägen 23 Akronym/alfanumeriskt

Ägs och förvaltas av Akademiska Hus.

95:74 KISP Delta, Tomtebodavägen 23 Akronym/alfanumeriskt

Ägs och förvaltas av Akademiska Hus.

95:80 Aula Medica, Nobels väg 6 Suggestivt

Café Erik Jorpes	Erik Jorpes (1894–1973)
Erling Perssonsalen (hörsal, 1000 platser)	Erling Persson (1917–2002)
Fakultetsklubb Svarta Räfven	Områdets historia
Konferensrum 507 (30 platser)	Beskrivande/alfanumeriskt
Konferensrum 508 (12 platser)	Beskrivande/alfanumeriskt
Konferensrum 634 (12 platser)	Beskrivande/alfanumeriskt
Konferensrum 635 (18 platser)	Beskrivande/alfanumeriskt
Konferensrum 637 (8 platser)	Beskrivande/alfanumeriskt
Restaurang Nanna Svartz	Nanna Svartz (1890–1986)

Byggnaden uppfördes 2013 och namngavs samma år. Ägs och förvaltas av Akademiska Hus.

95:81 Biomedicum, Solnavägen 9 Suggestivt

Eva och Georg Klein (hörsal, 210 platser)	Eva (1925–) & Georg Klein (1925–2016)
Nils Ringertz (hörsal, 48 platser)	Nils Ringertz (1932–2002)
Peter Reichard (hörsal, 52 platser)	Peter Reichard (1925–2018)
Ragnar Granit (hörsal, 65 platser)	Ragnar Granit (1900–1991)

Byggnaden uppfördes 2018 och namngavs samma år. Ägs och förvaltas av Akademiska Hus.

95:82 KM-B, Solnavägen 9 Akronym

Byggnaden uppfördes 2017. Ägs och förvaltas av Akademiska Hus.

Haga tingshus Historiskt

Hagströmerbiblioteket Anders Johan Hagströmer (1753–1830)

Byggnaden stod färdig 1907. Ägs och förvaltas av Statens Fastighetsverk.

Nobel Forum, Nobels väg 1 Alfred Nobel (1833–1896)

Wallenbergsalen Knut (1853–1938) & Alice Wallenberg (1858–1956)

Byggnaden stod färdig 1993 och namngavs samma år. Ägs och förvaltas av Statens Fastighetsverk.

Campus Flemingsberg: väg

Alfred Nobels Allé Alfred Nobel (1833–1896)

Campus Flemingsberg: byggnader, bokningsbara salar och restauranger

198001 ANA Futura, Alfred Nobels Allé 8 Akronym/fantastiskt

Alfreds restaurang & café	Alfred Nobel (1833–1896)
4A Stadsparken (30 platser)	Alfanumeriskt/fantastiskt
4B Kvarterskrogen (12 platser)	Alfanumeriskt/fantastiskt
4C Takterassen (sic) ⁸⁸ (32 platser)	Alfanumeriskt/fantastiskt
4D Kaffebaren (7 platser)	Alfanumeriskt/fantastiskt
4E Juicebaren (5 platser)	Alfanumeriskt/fantastiskt
4F Takterassen (sic) (25 platser)	Alfanumeriskt/fantastiskt
4G Galleriet (10 platser)	Alfanumeriskt/fantastiskt
4H Sport Concept Store (10 platser)	Alfanumeriskt/fantastiskt
4I Takterassen (sic) (28 platser)	Alfanumeriskt/fantastiskt
4J Takterassen (sic) (28 platser)	Alfanumeriskt/fantastiskt
4K Loungen (4 platser)	Alfanumeriskt/fantastiskt

⁸⁸ ”Takterassen” tycks vara konsekvent felstavat i bokningssystemet.

4L Takterassen (sic) (30 platser)	Alfanumeriskt/fantastiskt
4M Takterassen (sic) (32 platser)	Alfanumeriskt/fantastiskt
4N Takterassen (sic) (32 platser)	Alfanumeriskt/fantastiskt
4O Konditoriet (8 platser)	Alfanumeriskt/fantastiskt
4P (36 platser)	Alfanumeriskt
4Q (27 platser)	Alfanumeriskt
4R Biljarden (12 platser)	Alfanumeriskt/fantastiskt
4U Solen (hörsal, 150 platser)	Alfanumeriskt/fantastiskt
4V (114 platser)	Alfanumeriskt
4X (60 platser)	Alfanumeriskt
4Y (60 platser)	Alfanumeriskt
4Z (60 platser)	Alfanumeriskt
6J (16 platser)	Alfanumeriskt
6K (17 platser)	Alfanumeriskt
6L (61 platser)	Alfanumeriskt
6N (17 platser)	Alfanumeriskt
6O (33 platser)	Alfanumeriskt
6P (8 platser)	Alfanumeriskt
6Q (8 platser)	Alfanumeriskt
9Q Månen (hörsal, 100 platser)	Alfanumeriskt/fantastiskt

Byggnaden stod färdig 1973, men fick inte sitt nuvarande namn förrän 2019. Kallas även för ANA8. Ägs och förvaltas av Akademiska Hus.

198003 [namnlös byggnad], Alfred Nobels Allé 10

Rappesalen (hörsal, 70 platser)	Emmy Rappe (1835–1896)
de Verdiersalen (hörsal, 90 platser)	Sigrid de Verdier (1875–1941)
252 (6 platser)	Numeriskt
253 (14 platser)	Numeriskt
264 (18 platser)	Numeriskt
507 (35 platser)	Numeriskt
515 (35 platser)	Numeriskt

Byggnaden stod färdig 1998. Den saknar officiellt namn, men kallas för ANA10. Ägs och förvaltas av Akademiska Hus.

199001 Zanderska huset, Alfred Nobels Allé 23 Gustaf Zander (1835–1920)

ANA 23 (skrivsal, 40 platser)	Akronym/numeriskt
H1 Röd (hörsal, 212 platser)	Alfanumeriskt/fantastiskt
H2 Grön (hörsal, 104 platser)	Alfanumeriskt/fantastiskt
H3 Blå (hörsal, 78 platser)	Alfanumeriskt/fantastiskt

S 101 (35 platser)	Alfanumeriskt
S 102 (42 platser)	Alfanumeriskt
S 103 (42 platser)	Alfanumeriskt
S 104 (72 platser)	Alfanumeriskt
S 111 (35 platser)	Alfanumeriskt
S 112 (42 platser)	Alfanumeriskt
S 113 (42 platser)	Alfanumeriskt
S 114 (72 platser)	Alfanumeriskt
S 201 (30 platser)	Alfanumeriskt
S 202 (38 platser)	Alfanumeriskt
S 203 (40 platser)	Alfanumeriskt
S 204 (38 platser)	Alfanumeriskt
S 205 (32 platser)	Alfanumeriskt
S 211 (30 platser)	Alfanumeriskt
S 212 (38 platser)	Alfanumeriskt
S 213 (40 platser)	Alfanumeriskt
S 214 (38 platser)	Alfanumeriskt
S 215 (32 platser)	Alfanumeriskt
S 301 Ursula (datasal, 20 platser)	Alfanumeriskt/fantastiskt
S 302 (14 platser)	Alfanumeriskt
S 303 (15 platser)	Alfanumeriskt
S 304 (14 platser)	Alfanumeriskt
S 305 (15 platser)	Alfanumeriskt
S 306 (14 platser)	Alfanumeriskt
S 308 (8 platser)	Alfanumeriskt
S 309 (8 platser)	Alfanumeriskt
S 311 Urban (datasal, 20 platser)	Alfanumeriskt/fantastiskt
S 312 (15 platser)	Alfanumeriskt
S 313 (14 platser)	Alfanumeriskt
S 314 (15 platser)	Alfanumeriskt
S 315 (14 platser)	Alfanumeriskt
S 316 (15 platser)	Alfanumeriskt
S 317 (24 platser)	Alfanumeriskt
S 318 (8 platser)	Alfanumeriskt
S 319 (8 platser)	Alfanumeriskt
S 401 (30 platser)	Alfanumeriskt
S 402 (40 platser)	Alfanumeriskt
S 403 (36 platser)	Alfanumeriskt
S 404 (36 platser)	Alfanumeriskt
S 405 (31 platser)	Alfanumeriskt
S 406 (8 platser)	Alfanumeriskt
S 407 (8 platser)	Alfanumeriskt
S 411 (30 platser)	Alfanumeriskt

S 412 (40 platser)	Alfanumeriskt
S 413 (40 platser)	Alfanumeriskt
S 415 (25 platser)	Alfanumeriskt
S 416 (8 platser)	Alfanumeriskt
S 417 (8 platser)	Alfanumeriskt
S 501 Ulla (datasal, 20 platser)	Alfanumeriskt/fantastiskt
S 502 (16 platser)	Alfanumeriskt
S 503 (16 platser)	Alfanumeriskt
S 504 (16 platser)	Alfanumeriskt
S 505 (16 platser)	Alfanumeriskt
S 506 (16 platser)	Alfanumeriskt
S 507 (16 platser)	Alfanumeriskt
S 508 (8 platser)	Alfanumeriskt
S 509 (8 platser)	Alfanumeriskt
S 511 Uno (datasal, 20 platser)	Alfanumeriskt/fantastiskt
S 513 (16 platser)	Alfanumeriskt
S 514 (16 platser)	Alfanumeriskt
S 515 (16 platser)	Alfanumeriskt
S 516 (16 platser)	Alfanumeriskt
S 517 (20 platser)	Alfanumeriskt
S 518 (8 platser)	Alfanumeriskt
S 519 (8 platser)	Alfanumeriskt

Byggnaden stod färdig 2002 och fick sitt nuvarande namn 2004. Kallas även för ANA23. Ägs och förvaltas av Akademiska Hus.

Neo, Blickagången 16 Fantastiskt

Erna Möllersalen (hörsal, 80 platser)	Erna Möller (1940–)
Gene (hörsal, 50 platser)	Fantastiskt
Jan-Åke Gustafssonsalen (hörsal, 200 platser)	Jan-Åke Gustafsson (1943–)
Lilla Neo (5 platser)	Fantastiskt
Bengt Winbladsalen (skrivsal, 170 platser)	Bengt Winblad (1943–)

Byggnaden stod färdig 2016. Universitetsledningen förordade 2014 namnet Neomedicum, men det saknas ett formellt beslut i namnfrågan. Ägs och förvaltas av Hemsö.

Bilaga 2. Personer som gett namn åt fysiska miljöer vid Karolinska Institutet

Allmänna biografiska uppgifter har hämtats från Svenskt biografiskt lexikon, Svenskt kvinnobiografiskt lexikon, Nationalencyklopedin, Nordisk familjebok samt i viss mån från Karolinska Institutets webbsidor.

Rolf Bergin (1938–2007)

Docent vid Karolinska Institutet.

- Räknas som en pionjär för användandet av datasimulerade patienter inom medicinsk utbildning. Räknas även som grundare av Institutionen för lärande, informatik, management och etik (LIME).

Jöns Jacob Berzelius (1779–1848)

Professor i medicin och farmaci vid Karolinska Institutet 1810. Ledamot av Kungliga Vetenskapsakademien 1808 (sekreterare 1818–1848). Adlad 1818 (adlig ätt 2276). Upphöjd till friherre 1835 (adlig ätt 386). Ledamot av Svenska Akademien 1837.

- Möjlig kontrovers: gifte sig vid 56 års ålder med Elisabeth Poppius, då 24 år gammal.

Astrid Fagraeus, gift Wallbom (1913–1997)

Professor i immunologi vid Karolinska Institutet 1965.

- Andra kvinnliga professorn vid KI (efter Nanna Svartz).

Hans von Euler-Chelpin (1873–1964)

Tysk-svensk kemist utan anknytning till Karolinska Institutet. Nobelpriset i kemi 1929. Ledamot av Kungliga Vetenskapsakademien 1914. Ledamot av Kungliga Ingenjörsvetenskapsakademien 1930.

- Namnet von Euler är starkt förknippat med nazismen. Inte bara Hans von Euler-Chelpin utan även en rad andra familjemedlemmar var 1933–1945 engagerade till stöd för den nationalsocialistiska diktaturen i Tyskland.
- Hans von Euler-Chelpin flyttade till Sverige i samband med att han rekryterades till Stockholms högskola (idag Stockholms universitet). Han blev svensk medborgare 1902. Han fick fyra barn med sin första hustru Astrid Cleve von Euler (1875–1968) innan de skilde sig 1912. Han gifte om sig nästföljande år med sin assistent, friherrinnan Elisabeth "Beth" von Euler-Chelpin af Ugglas (1887–1973, adlig ätt 105). Även detta äktenskap gav upphov till fyra barn.
- Varken von Euler-Chelpin eller någon av hans hustrur var verksamma vid KI. Det var däremot Hans och Astrids son Ulf (1905–1983, se nedan), liksom Hans och Elisabeths son Curt (1918–2001).
- Stred på Tysklands sida i första världskriget, trots att han då var svensk medborgare (Almgren 2005, 137).

- Som tysk adelsman och krigsveteran, professor och nobelpristagare hade Hans von Euler-Chelpin en framträdande ledarroll inom den exiltyska gruppen under perioden 1933–1945. Han var bland annat ordförande för den regimtrogna exilorganisationen Tyska kolonin 1937–1945 (Almgren 2005, 136–139; Björkman et al. 2016, 21).⁸⁹ Han var även vice ordförande i regimtrogna Svensk-tyska föreningen (Almgren 2005, 137; Björkman et al. 2016, 21). Även hustrun Elisabeth samt de gemensamma sönerna Rolf och Roland (bröder till Curt, halvbröder till Ulf) var medlemmar i organisationen.⁹⁰
- Vid sidan av de exiltyska föreningarna var Hans von Euler-Chelpin medlem i Riksföreningen Sverige-Tyskland, som närmast kan beskrivas som en pro-nazistisk lobbyorganisation (Carlsson 1942, 106–111; Nilsson 1996, kap. 9). Även hustrun Elisabeth af Ugglas var medlem i organisationen, liksom ex-hustrun Astrid Cleve och hennes syster Agnes Cleve-Jonand (Hübinette 2002, 204, 213). Både Hans och Astrid undertecknade det upprop som lade grunden för organisationen (Nilsson 1996, 157).
- Hans von Euler-Chelpin emottog 1938 Tyska örns orden, instiftad året innan av Adolf Hitler (Almgren 2005, 137).
- Hans von Euler-Chelpin var aktieägare i den nazistiska dagstidningen *Dagsposten*,⁹¹ organ för Sveriges Nationella Förbund (Carlsson 1942, 137, 210),⁹² tidningen gavs ut med ekonomiskt bistånd från regimen i Tyskland (Berggren 2002, 407). Bland aktieägarna fanns även ex-hustrun Astrid Cleve von Euler liksom deras gemensamma son Sten (bror till Ulf, halvbror till Curt).⁹³ Efter kriget åtalades och fälldes den före detta ordföranden i tyska handelskammaren i Stockholm för att olagligen ha förmedlat medel till *Dagsposten* från den tyska regimen (Löw 2016, 128).
- Astrid Cleve von Euler-Chelpins (mor till Ulf) engagemang var om möjligt än mer extremt än ex-makens. Redan 1942 pekades hon ut i Holger Carlssons *Nazismen i Sverige. Ett varningsord* (Carlsson 1942, 80). Då satt hon i styrelsen för nationalsocialistiska Svensk Opposition, som leddes av Per Engdahl (för Cleves roll, se Espmark 2012, 216; för organisationen, se Nilsson 1996, 129). Även Cleves systrar Agnes Cleve-Jonand och Gerda Cleve-Brunius var medlem-

⁸⁹ För Tyska kolonin, se Forsén 2015.

⁹⁰ Lista över Svensk-tyska föreningens medlemmar, <http://www.tobiashubINETTE.se/stf.pdf> (2021-06-23).

⁹¹ Lista över aktieägare i *Dagsposten* 1941–1944, <http://www.tobiashubINETTE.se/dp.pdf> (2021-06-23). Hübinettes källa är Patent- och registreringsverkets arkiv (Riksarkivet) och *Trots Allt* 2–7/1944. Se även Nilsson 1996, 180.

⁹² SNF bildades som Högerpartiets (nuvarande Moderaternas) ungdomsförbund, men skildes från moderpartiet 1933 (Carlsson 1942, 121–124).

⁹³ Lista över aktieägare i *Dagsposten* 1941–1944, <http://www.tobiashubINETTE.se/dp.pdf> (2021-06-23). Hübinettes källa är Patent- och registreringsverkets arkiv (Riksarkivet) och *Trots Allt* 2–7/1944.

mar i organisationen, liksom hennes och Hans gemensamma son Sten (Hübinette 2002, 327, 340).

- Cleve var därtill skribent i Svensk Oppositions tidning *Sverige Fritt*, i ovan nämnda *Dagsposten* samt i *Dagspostens* efterföljare *Fria Ord*, även den utgiven av Sveriges Nationella Förbund (hon skrev för tidningen så sent som 1964, när hon var 89 år gammal) (för tidningarna, se Carlsson 1942, 80; för Cleves roll, se Espmark 2012, 216–217).
- Efter den tyska regimens fall förnekade eller förminskade Hans von Euler-Chelpin sitt engagemang för Hitlers regim (Euler-Chelpin 1969). Han led i stort sett inga negativa konsekvenser av sina ställningstaganden innan 1945 (Björkman et al. 2016, 11). Astrid Cleve däremot förblev antidemokrat, antisemit och nazist långt efter kriget. Hon förnekade Förintelsen in i döden. Hennes svärson Sven Stolpe beskrev henne som "Hitlerdyrkare" (Espmark 2012, 208–217).
- Annan möjlig kontrovers: vissa menar att von Euler-Chelpin (ensam) erhöll Nobelpriset för forskning som han i själv verket hade utfört tillsammans med Astrid Cleve.⁹⁴

Ulf von Euler-Chelpin (1905–1983)

Professor i fysiologi vid Karolinska Institutet 1939. Ledamot av Kungliga Vetenskapsakademien 1946. Ledamot i Nobelkommittén 1953–1965 (ordförande 1958–1960, sekreterare 1960–1965). Ordförande i Nobelstiftelsen 1965–1975. Nobelpriset i fysiologi eller medicin 1970.

- Genom Ulf von Euler-Chelpins far Hans von Euler-Chelpin och andra familjemedlemmar är namnet von Euler starkt förknippat med nazismen (se Hans von Euler-Chelpin här ovan samt avsnittet "Namn med kopplingar till nazism och antisemitism"). Även Ulf:s mor Astrid Cleve var aktiv nazist. Det är inte känt vad Ulf tyckte om familjens engagemang. Han tog aldrig tydligt avstånd från deras engagemang, men till skillnad från sin nära familj – och sin hustru – tycks han inte heller ha varit aktiv inom några nazistiska eller pronazistiska organisationer.
- 1958 gifte sig Ulf von Euler-Chelpin med grevinnan Dagmar Cronstedt (1919–2006, adlig ätt 83), som hade arbetat åt den tyska diktaturen ända fram till dess fall. Efter att ha umgåtts i pronazistiska kretsar i Stockholm flyttade hon 1942 till Tyskland, där hon arbetade med krigspropaganda fram till 1943. Därefter arbetade hon åt den tyska delegationen i Stockholm. Cronstedt uttryckte aldrig ånger över sitt engagemang (Sennerteg 2006, 139–140, 168).
- Annan möjlig kontrovers: Ulf von Euler-Chelpin erhöll Nobelpriset samtidigt som han var ordförande i Nobelstiftelsen.

⁹⁴ Se exv. Hanna Markusson Winkvists text om Astrid Cleve i *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon*, www.skbl.se/sv/artikel/AstridCleve (2021-06-26).

Rosalind Franklin (1920–1958)

Brittisk kemist. Saknar koppling till Karolinska Institutet.

- Berömd för sin roll i upptäckten av DNA:s fysiska struktur.

Ragnar Granit (1900–1991)

Ledamot av Kungliga Vetenskapsakademien 1944. Professor i neurofysiologi vid Karolinska Institutet 1946. Nobelpriset i fysiologi eller medicin 1967.

- Stred i Finska inbördeskriget på den vita sidan.

Jan-Åke Gustafsson (1943–)

Professor i medicinsk näringslära vid Karolinska Institutet 1979. Ledamot av Kungliga vetenskapsakademien 1997. Ledamot av Kungliga Ingenjörsvetenskapsakademien 1998. Ordförande för Nobelförsamlingen 2002–2004.

- Grundare av börsnoterade företaget Karo Bio (numera Karo Pharma) 1987.
- Anklagad för vänskapskorruption och andra oegentligheter i en serie artiklar i *Dagens Nyheter* (Kainz Rognerud 2005a; 2005b; 2005c; 2005d; 2005e; 2005f; 2005g; 2006a; 2006b).

Gunnar Inghe (1910–1977)

Professor i socialmedicin vid Karolinska Institutet 1961.

- Politiskt ställningstagande: socialist. Initiativtagare till socialistiska medicinarföreningen 1932, ombildad som Föreningen socialistiska läkare 1945. Ordförande i Svenska Clartéförbundet 1936–1939.
- Sveriges förste socialläkare 1944 (Halldin 1999).
- En av grundarna av Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU) och förbundets förste sekreterare 1933 (Lennerhed 2002, 67). Redaktör för *Populär tidskrift för sexuell upplysning* (Lennerhed 2002, 59, 74). Arbetade som läkare på RFSU:s rådfrågningsbyrå i Stockholm (Lennerhed 2002, 70).
- Vid ett möte den 22 februari 1939, som Medicinska föreningen (MF) vid KI:s höll med anledning av att tio tyska läkare med judisk familjebakgrund föreslogs få politisk asyl i Sverige undan de antisemitiska förföljelserna i Tyskland, var Inghe en av få mötesdeltagare som argumenterade för de judiska läkarnas rätt till skydd. En överväldigande majoritet av mötesdeltagarna, under ledning av MF:s ordförande Gunnar Biörck, motsatte sig emellertid ”judeimporten” (Takman 1995).⁹⁵
- Inghe medverkade i flera statliga utredningar om fattigdom och andra sociala problem, bl.a. den stora lösdriveriutredningen 1948–1949, som bland annat berörde romer (SOU 1949:4). Enligt historikern Mattias Eriksson, specialist på rasism riktad mot romer, är det trots detta svårt att skönja någon rasifiering i Inghe:s skrivelser. Genom sitt socialmedicinska förhållningssätt och sin ovilja att kollektivt tillskriva romer särskilda egenskaper ”bröt han [Inghe] med den

⁹⁵ Biörck blev sedermera livmedikus, professor vid KI och moderat riksdagsledamot.

rasifierande vetandeproduktion som bara några år tidigare dominerat i tatarfrågan” (Ericsson 2015, 226–229).

Anders Johan Hagströmer (1753–1830)

Professor i anatomi vid Stockholms läroverk 1785. Ledamot av Kungliga Vetenskapsakademien 1788. Överdirektör för kirurgin i riket 1795. Ledamot av Collegium Medicum 1796. En av Svenska Läkaresällskapets instiftare 1807. Adlad 1812 (adlig ätt 2230). Inspektor vid Karolinska Institutet 1816–1830.

Grace Hopper (1906–1992)

Amerikansk matematiker (datautvecklare) och amiral. Saknar koppling till Karolinska Institutet.

- Yrkesmilitär. Forskade på uppdrag av amerikanska flottan.

Gunnar Höglund (1931–2019)

Lektor i fysiologi vid Karolinska Institutet 1972. Professor vid Arbetsmiljöinstitutet 1987.

Erik Jorpes (1894–1973)

Ledamot av Kungliga Vetenskapsakademien 1945. Professor i medicinsk kemi vid Karolinska Institutet 1947.

- Politiskt ställningstagande: socialist. Deltog vid grundandet av Finlands kommunistiska parti 1918 (Backman 1985, 109–110).
- Deltog i Finska inbördeskriget på den röda sidan, dock inte som stridande utan som tolk och sjukvårdare. Flydde undan de vita (och tyska) trupperna till Ryssland 1918. Flydde från Sovjet till Sverige 1919 (Backman 1985).
- Har förutom vetenskapliga skrifter även publicerat ett antal historiska verk om KI:s historia och Jöns Jacob Berzelius.

Eva Klein (1925–)

Professor i medicinsk cellforskning vid Karolinska Institutet 1969. Ledamot av Kungliga Vetenskapsakademien 1987.

Georg Klein (1925–2016)

Professor i tumörbiologi vid Karolinska Institutet 1957. Ledamot av Kungliga Vetenskapsakademien 1975.

David A. Kolb (1939–)

Amerikansk utbildningsteoretiker. Saknar koppling till Karolinska Institutet.

Ada King, Grevinna av Lovelace (1815–1852)

Brittisk grevinna och matematiker. Saknar koppling till Karolinska Institutet.

Wangari Maathai (1940–2011)

Kenyansk miljöaktivist. Right Livelihood Award 1984. Nobels fredspris 2004. Saknar koppling till Karolinska Institutet.

Erna Möller (1940–)

Professor i immunologi vid Karolinska Institutet 1987. Ledamot av Kungliga Ingenjörsvetenskapsakademien 1989. Ledamot av Kungliga Vetenskapsakademien 2003.

Duncan E. Neuhauser (?–)

Amerikansk epidemiolog och biostatistiker.

- Återkommande mentor åt doktorander vid LIME.

Alfred Nobel (1833–1996)

Donator.

Parker J. Palmer (1939–)

Amerikansk sociolog och pedagog. Saknar koppling till Karolinska Institutet.

Mary Parker Follett (1868–1933)

Amerikansk socialarbetare och ledarskapsteoretiker. Saknar koppling till Karolinska Institutet.

Erling Persson (1917–2002)

Donator.

Ture Petrén (1902–1976)

Professor i anatomi vid Karolinska Institutet 1940.

- Genom Ture Petréns far Alfred Petré (samt i viss mån Alfreds bror Bror Petré) är namnet Petré starkt förknippat med rasbiologi och rashygien.
- Alfred Petré (1867–1964) blev med. dr vid Karolinska Institutet 1908, docent vid samma institution 1909 och professor vid Uppsala universitet 1929. Han var t.f. överinspektör för sinnessjukvården i Sverige 1909–1924 och socialdemokratisk ledamot av riksdagens första kammare 1912–1933.
- Som riksdagsledamot var Alfred Petré en ivrig förespråkare och tillskyndare av Statens institut för rasbiologi (Broberg 1988; 2002; Broberg och Tydén 2005). Han var huvudförfattare till den motion om upprättandet av ”ett svenskt rasbiologiskt institut” som till ”skydd mot släktets degeneration och främjande av goda rasegenskaper” syftade till att begränsa ”de enormt stegrade och oavlåtliga stigande utgifterna för defekta, abnorma, brottsliga och asociala människor” (Första kammaren 1920:7) och som ledde fram till bildandet av Statens institut för rasbiologi i Uppsala. Petré fortsatte att stödja Rasbiologiska institutets verksamhet, bl.a. motionerade han om höjda anslag 1924 (Första kammaren 1924:16) och 1934 (Första kammaren 1933:68).

- Alfred Petrén var även politiskt pådrivande i frågan om rashygieniskt motiverade steriliseringar, här med stöd bl.a. av sin yngre bror Bror Petrén, liberal riksdagsledamot (Runcis 1998, 66–67, 81, 89). Alfred Petrén var 1922 huvudförfattare till den första riksdagsmotionen i frågan (Första kammaren 1922:38). Han var även huvudförfattare till den motion 1933 (Första kammaren 1933:188) som ledde fram till 1935 års steriliseringslag.
- Alfred Petrén var medlem i Svenska sällskapet för rashygien (Björkman 2011, 195, n8).

Emmy Rappe (1835–1896)

Svensk friherrinna (adlig ätt 287) och Sveriges första medicinskt utbildade sjuksköterska (utbildad i London). Föreståndare för Röda Korsets sjuksköterskeskola i Uppsala 1867–1877. Saknar koppling till Karolinska Institutet.

Peter Reichard (1925–2018)

Professor i biokemi vid Karolinska Institutet 1971. Ledamot av Kungliga Vetenskapsakademien 1977.

Anders Retzius (1796–1860)

Professor i anatomi vid Karolinska Institutet 1824 och inspektör (rektor) 1830–1860. Ledamot av Kungliga Vetenskapsakademien 1826, Kungliga Krigsvetenskapsakademien 1826, Kungliga Lantbruksakademien 1834 och Kungliga Akademien för de fria konsterna 1839.

- Genom Anders och Gustaf Retzius är namnet Retzius starkt förknippat med vetenskaplig rasism.
- Anders Retzius var upphovsman till det skallindex, enligt vilken människor kunde indelas i ”långskalliga” (dolikocefala) eller ”kortskalliga” (brakycéfala) utifrån formen på deras kranier. Människor kunde särskiljas ytterligare genom formen på deras käkar: vissa var ”rätkäkade” (ortognata) medan andra hade ett mer utstående käkparti (prognata). Utifrån statistiska skillnader mellan på förhand definierade grupper medgav metoden att världens folkslag indelades i ”långskalliga” respektive ”kortskalliga” ”raser”.
- Anders Retzius ”system” blev internationellt normbildande och användes långt in på 1900-talet. Särskilt populärt var systemet bland de som biologiskt försökte särskilja de nordeuropéer som talade germanska språk (och som Retzius definierade som långskalliga) från de grannfolk som talade slaviska respektive finsk-ugriska språk (och som han definierade som kortskalliga) (Christensson 2001; Hagerman 2006, 167–178; Furuhausen 2007, 22–24).
- Anders Retzius grundlade KI:s anatomiska samling (Åhrén 2010; Svanberg 2015, 54). De samiska kranier som Retzius införlivade i samlingen kom delvis från begravningsplatser i norra Sverige (Hagerman 2006, 173, 183; 2015, 21; jfr Ljungström 2014). Vad gällde utomnordiska kranier var Retzius beroende av sitt

internationella kontaktnät. Exempelvis erhöll han skallar från amerikanska urinvånare av Samuel Morton i Philadelphia (Ljungström 2014, 169–170).

- Nyckellitteratur om Anders Retzius i relation till vetenskaplig rasism: Christensson 2001; Hagerman 2006; Uddenberg 2019.

Gustaf Retzius (1842–1919)

Professor i histologi vid Karolinska Institutet 1877 samt i anatomi 1889. Ledamot av Kungliga Vetenskapsakademien 1879 och Svenska Akademien 1901.

- Genom Anders och Gustaf Retzius är namnet Retzius starkt förknippat med vetenskaplig rasism.
- Gustaf Retzius sammanställde och lät trycka faderns kraniologiska arbeten efter dennes död. Själv gav han ut praktverk som *Finska kranier* (Retzius 1879) och *Crania suecica antiqua* (Retzius 1899).
- Liksom sin far samlade Gustaf Retzius in skallar till KI:s anatomiska samling. När han reste till Finland som ung docent grävde han exempelvis upp – och tog med sig hem – skallar från en övergiven kyrkogård i närheten av Tammerfors (Uddenberg 2019, 84–85). När han senare i livet besökte Egypten tillsammans med sin hustru köpte han 30 skallar från en försäljare i Aswan, lät insamla sex skallar från slagfältet i Toski och tiggde till sig ytterligare 100 av guvernören i Karnak (Uddenberg 2019, 298–301). Även när han besökte Kanada köpte han kranier (Uddenberg 2019, 334).
- 1873 var Gustaf Retzius med och grundade Antropologiska sällskapet (sedermera Sällskapet för antropologi och geografi). Det var samma sällskap som tog initiativ till den massmätning av 45 000 svenska värnpliktiga, som genomfördes 1897–1898 i syfte att avgöra svenska folkets ”raskaraktärer”. Mätningarna genomfördes under överseende av Retzius och dennes före detta student Carl Magnus Fürst (Ljungström 2004, del 3, kap. 3–5). Resultaten redovisades i *Anthropologia suecica*, utgiven 1902.
- Gustaf Retzius propagerade aldrig för några rashygieniska åtgärder. Men han stöttade Herman Lundborgs tidiga forskning genom stiftelsen Lars Johan Hiertas minne (Hagerman 2015, 45–46, 51, 58, 64, 88). När han erbjöds att leda Svenska sällskapet för rashygien, tackade han nej (Hagerman 2015, 36).
- Vid sidan om rasforskningen lämnade Gustaf Retzius viktiga bidrag inom neurologi och histologi. Han nominerades 23 gånger till Nobelpriset. Alla nomineringar tog fasta på denna forskning – aldrig på hans rasforskning (Lindblad 2007, 136).
- Genom sitt giftermål med Anna Hierta (1842–1924) kom Gustaf Retzius att tillhöra Sveriges ekonomiska och kulturella elit. 1884–1887 var han ägare till och ”redaktionsdirektör” för *Aftonbladet*.
- Nyckellitteratur om Gustaf Retzius i relation till vetenskaplig rasism: Ljungström 2004; Hagerman 2006; Lindblad 2007; Uddenberg 2019; Wästberg 2020.

Nils Ringertz (1932–2002)

Professor i medicinsk cellgenetik vid Karolinska Institutet 1978. Ledamot av Kungliga Vetenskapsakademien 1984.

- Kan sammanblandas med Nils (Olof Ebbe) Ringertz (1903–1976), professor i patologi vid Karolinska Institutet 1952.

Rockefellerfamiljen (genom Rockefeller Foundation)

Donatorer.

Bengt Samuelsson (1934–)

Professor i medicinsk och fysiologisk kemi vid Karolinska Institutet 1973. Ledamot av Kungliga Vetenskapsakademien 1981. Nobelpriset i fysiologi eller medicin 1982. Rektor för Karolinska Institutet 1983–1995. Ordförande i Nobelstiftelsen 1993–2005.

Carl Wilhelm Scheele (1742–1786)

Svensk apotekare och kemist. Saknar koppling till Karolinska Institutet.

Amartya Sen (1933–)

Indisk-amerikansk ekonom och filosof. Ekonomipriset till Alfred Nobels minne 1998. Saknar koppling till Karolinska Institutet.

Nanna Svartz (1890–1986)

Professor i medicin vid Karolinska Institutet 1938.

- Sveriges första kvinnliga professor i statlig tjänst (Nilsson 2005, 307).

Hugo Theorell (1903–1982)

Professor och föreståndare för Karolinska Nobelinstitutets biokemiska avdelning 1937–1959. Ledamot av Kungliga Vetenskapsakademien 1942. Nobelpriset i fysiologi eller medicin 1955. Professor i biokemi vid Karolinska Institutet 1959.

- Tilldelades Nobelpriset samtidigt som han var avlönad av Nobelinstitutet.
- Anklagades och utreddes för sin (passiva) roll i förskingringen av Wenner-Grenska Samfundets medel. Åtalet lades ned men Theorell betalade ett frivilligt skadestånd om 125 000 kr. Theorell skriver själv om händelserna i sin självbiografi (Theorell 1977; jfr Wallander 2002).

Sigrid de Verdier, född Holmström (1875–1941)

Svensk tandläkare. Saknar koppling till Karolinska Institutet.

- Medlem i evangeliskt högerradikala Sveriges religiösa reformförbund, som leddes av Emanuel Linderholm.⁹⁶

⁹⁶ Se <https://tobiashubINETTE.wordpress.com/category/sveriges-religiösa-reformförbund/> (2021-06-17). För Sveriges religiösa reformförbund, se Forsell 2017.

Andreas Vesalius (Andries van Wesel) (1514–1564)

Flamländsk läkare och anatom utan anknytning till Karolinska Institutet.

- Lät stjåla lik ur gravar för sina anatomiska studier (Johannisson 1997, 40).

Knut (1853–1938) & Alice Wallenberg (1858–1956) (genom Knut och Alice Wallenberg stiftelse)

Donatorer.

- Alice Wallenberg satt i styrelsen för Svenska sällskapet för rashygien (Björkman 2011, 70).

Pehr Wilhelm Wargentin (1717–1783)

Docent i astronomi vid Uppsala Universitet 1746. Ledamot av Kungliga Vetenskapsakademien 1748 (sekreterare 1749–1783). Ledamot av Tabellkommissionen (föregångare till Statistiska Centralbyrån) och Bibelkommissionen. Saknar koppling till Karolinska Institutet.

Karolina Widerström (1856–1949)

Med. lic. vid Karolinska Institutet 1888. Hedersdoktor vid Karolinska Institutet 1933.

- Sveriges första kvinnliga legitimerade läkare (Andreen 1956; Nilsson 2005, kap. 9).
- Pionjär inom sexualupplysning och sexualundervisning (Lennerhed 2002; Weßel 2018).
- Förförare för kvinnors ställning och politiska rättigheter, bland annat inom Fredrika Bremer-förbundet (Manns 1997). Ordförande för Kvinnors akademiska förening 1910–1918. Frisinnad ledamot i Stockholms stadsfullmäktige 1912–1915. Ordförande för Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt 1918–1921.
- Medlem i Gesellschaft für Rassenhygiene, grundat 1905 av rashygienens fader Alfred Ploetz. En av grundarna av den tyska organisationens svenska sektion: Svenska sällskapet för rashygien. Detta till trots finns inte mycket som tyder på att Widerström var särskilt pådrivande eller aktiv inom den rashygieniska rörelsen (för Widerströms rashygieniska ställningstaganden, se Ann-Katrin Hatje, "Sociala reformer för framtiden", i Eva Blomberg, red., *En Kvinna läkare! Doktor Karolina Widerström*, som utkommer hösten 2021 på Appell förlag; jfr Björkman 2011: 195, n8; Weßel 2018).
- Nyckellitteratur: Andreen 1956; Nilsson 2005; Blomberg 2021 (under utgivning).

Bengt Winblad (1943–)

Professor i geriatrik vid Karolinska Institutet 1987.

Arvid Wretlind (1919–2002)

Professor i medicinsk näringslära vid Karolinska Institutet 1975. Därtill ledamot av Kungliga Ingenjörsvetenskapsakademien 1964.

Gustaf Zander (1835–1920)

Med. lic. vid Karolinska Institutet 1864. Föreläsare vid Stockholms högskola 1880. Ledamot av Kungliga Vetenskapsakademien 1896.

- Känd för sina gymnastiska maskiner. Därtill författare till teosofiska skrifter.